

DİVÂNÜ LUGÂTİ'T TÜRK'TE ARAÇ GEREÇLERE AİT SÖZ VARLIĞI*

Cihan ÇAKMAK**

ÖZET

Türkçe uzun tarihi geçmişinde son derece önemli eserlere kaynaklık etmiştir. İşte bu eserlerin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz Divânu Lugâti't-Türk'tür. Kâşgarlı Mahmud'un bu önemli eseri Orhun Yazıtlarından sonra Türkçenin en önemli dil yadigârıdır. Kâşgarlı Mahmud'un 1074-1077 yılları arasında yazdığı bu eser Arap sözlükçülük geleneğine göre hazırlanmıştır. Sözlük içinde yaklaşık 8000 kelime bulunmaktadır. Divânu Lugâti't-Türk Türkçenin ilk sözlüğü ve grameridir. Her ne kadar Araplara Türkçe öğretme gayesiyle kaleme alınmış olsa da içerdiği zengin söz varlığı ile yazıldığı döneme dair önemli ipuçları vermektedir. Kâşgarlı Mahmud Türk boyları arasında karış karış dolaşarak onların gündelik hayatta kullandığı dil, gelenek-görenek ve yaşantılarını kaydetmiştir. Bu itibarla yalnız bir dilci ve sözlükçü değil aynı zamanda bir halk bilimcidir. Eserinin sonuna koyduğu dünya haritasında Cakarta adını verdiği Japonya'yı göstermeyi de ihmal etmemiştir.

Divânu Lugâti't-Türk içerdiği söz varlığı ile bugüne kadar çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Bu kadar geniş hacimli bir eseri incelemek pek kolay değildir. İçerdiği zengin malzeme hala incelenmeye ve araştırılmaya gereksinim duymaktadır. Bu çalışmada söz konusu söz varlığı içindeki araç gereç kelimeleri farklı başlıklar altında tasnif edilmek suretiyle incelenmiştir. Bu sayede XI. yüzyılda Türk topluluklarının evde, tarlada, giyim kuşamda, savaşta, çocukların oyun oynarken kullandıkları oyuncaklara kadar kültür tarihimize ait bilgiler elde edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Divânu Lugâti't-Türk, araç gereç adları, söz varlığı.

---

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: cihancakmak1818@gmail.com

WORDS EXISTENCE OF INSTRUMENTS IN DÎVÂNU LUGÂTİ'T TÜRK

ABSTRACT

Turkish language has been a resource for very important literal works during its long history. It is surely beyond doubt that, Dîvânu Lugâti't-Türk is one the most important literal work. This valuable work written by Kaşgarlı Mahmut is the most important language relic after Orkhon Inscriptions. Kaşgarlı Mahmud wrote it between 1074-1077 according to principles of Arabian lexicography. This literal work which includes nearly 8000 words is the first dictionary and grammar of Turkish. Although it is written to teach Turkish Language to Arabic people, the dictionary gives very important clues by rich words existence related to written time period. Kaşgarlı Mahmud walked around inch by inch between turkic tribes and recorded their common language, traditions and daily lives. On this basis he is not just linguistic scientist and lexicographer, he is also folklorist. Also he did not pass over Japan that called Cakarta, and put it at the end of his Dictionary.

Dîvânu Lugâti't-Türk have been mentioned great numbers of literal works due to its rich vocabulary. It is not so easy to analyse the large volume literal works. This rich content still needs to be analysed and researched. In this work, instruments that subjected to word existence have been researched thereby collecting under the different headings. By this means, important informations will be obtain related to instruments used at home, farm, clothes, child's playings etc. which belongs to Turkish communities in XI. century.

STRUCTURED ABSTRACT

Dîvânu Lugâti't-Türk have been still analysing by researchers due to its rich vocabulary. This subjected words world obtain a gold mine of information related to Turkish world at those times. In this context, this study gives us very important datum about instrument that contextualising by dividing into 13 lexical entries.

As a result of analysing, obtained 424 words have been shown on table according to frequency of occurrence. Thus, 11th century material's usage frequency and area of utilization have been determined. Dîvânu Lugâti't-Türk have been mentioned great numbers of literal works due to its rich vocabulary related to hunt - hunting, eating and drinking culture, food names, medical terms, toys, military etc. Besides, instruments names which constitute as basis to our study, have not been discussed before as under different topics and gregariously. In this sense, this study will take up the slack and serve a very important purpose.

Conclusion

We have identified a total of 424 equipment names due to scan results of Dîvânu Lugâti't-Türk index. The results include 106 pots and pans and kitchen stuff, 58 weapons, 53 textiles, 62 apparel, 38 livestock, 28 agriculture, 11 musical instruments, 3 game-hunting, 3 medical

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

science, 9 game toys, 16 furniture and 27 tools and 10 vocabulary related to transportation. The analysis of obtained data shows that;

1. It was seen that the equipment names which consist two words such as “*kilic- kamci, acis bukac*” take place.

2. It has been seen that the pan and kitchen instruments were the most intense headline with 106 words in examined 13 substances. It has been followed by apparel with 62 words. Textiles 53, combat equipment 58 and livestock with 38 words noted for their intensity and frequency of use.

3. Under the title of cookware and bakeware, the materials such as *pitcher, cooking pot, glass* and *knife* have been intensely used. For example there were 4 words - *aşaç, aşıç, açığ bukaç* and *eşiç* - have been used instead of cooking pot.

4. In 11th century, *arrow, bow, sword, dagger, spaer* and *iron hat* have been used as munition.

5. As a weaving materials *felt, thread, yarn, colored ropes, tent cloths, saddle bags, carpets, kilims* and *needles* which required to embroidering mostly used in 11th century.

6. We can see under clothes title, those days women used mostly *rings, buckles, rings buckled straps, belts* and *kummerbunds*. It has been descend to particulars that, we can see the details such as *rings, necklaces, jewelry* and *blusher* which called *ençlik* that women used for garnish.

7. Under the animal husbandry title, we can see lots of repeated words like *saddle, ring, collar, halter, twitch, packsaddle*.

8. Agriculture substances railing at the beginning, *prong fork, fork wand, plow, sieve, mills, sickles, axes nomads* and *semi-nomads* like material in which a community of Turks century indicate that he had engaged in intensive agriculture.

9. *Lute, drums, tambourine, cymbals* have been used as art activities by Turkish at those times. As it is understood that, percussion and stringed instruments have been preferred generally.

10. Turkish people were good at hunting land animals as sea animals also. We can understand it from the word – *izdenç* which was like fishing net. Besides *needle* and *fishing hook* have been used between hunting materials.

11. Turks were very advanced in the field of medicine and treatment, they were using some kind of tool for drain port drug named –*arkaçak*, a device used to probe the wound named *mil*, and the tool to draw blood named *sorgu*.

12. At that time very interesting objects found for the game and toy world concepts in children world. For example thoe times children were playing football carresively and they called the game as –*tepük*. As well as *swings* and toys spinner also appears to be considerable interest in that period.

13. Armchair had been using in the same function as a furniture

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

in every house, and it was named as *-koltık* at that times. In addition to this, *gazebos, mats, mattresses, sofas, ships bottoms* and *closets* are materials used as furniture in daily life of the people's houses.

14. *Broom, razor, scissors, wrench, hammer, trowel, clippers* had been using as hand tools. Also iron had been using in the same function as a hand tool in every house, and it was named as *-ütük* at in 11th century.

15. Turks had been using camel and horses frequently for transportation. Also *boats, ships, vessels* and *rafts* had been using in the same function for sea transportation, and they were named as *-kemi, kaygık* at in 11th century.

All of these data shows us 106 words in kitchen equipments had highest frequency of usage in 424 words. In this case, this data gives us certain clues that, Turks who are normally nomadic and semi- nomadic communities, adopted a sedentary life at that time.

Consequently, great Turkish linguist Kâşgarlı Mahmud did not only content by writing the first Turkish dictionary *Dîvânu Lugâti't-Türk*, but also he revealed tools and equipment they used at those times detailed.

Keywords: *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Words Existence Of Instruments, lexicology.

1. Giriş

Türkçe 220 milyona yakın konuşuruyula dünyada yayılım alanı en geniş dillerden biridir. Türkçe gerek coğrafi gerek tarihi bakımdan zengin bir kültür mirasına sahiptir. Bu zenginlik sahip olduğu tarihi ve çağdaş metinler aracılığıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Türkçenin sahip olduğu bu zengin kaynaklar tarihi söz varlığına ulaşmamıza da olanak sağlamaktadır. Bu anlamda Kâşgarlı Mahmud'un eşsiz eseri *Dîvânu Lugâti't-Türk* Türkçenin söz varlığını tespit etmemize büyük olanak sağlamaktadır.

Bilindiği gibi *Dîvânu Lugâti't-Türk* XI. yüzyıl Türk Dünyasının adeta bir fotoğrafını çekerek bizlere sunmaktadır. Bu çalışma ile o dönemde evlerde kullanılan eşyalardan giyim kuşama, savaşlarda kullanılan aletlerden kadınların süslenmede kullandıkları eşyalara, avlanırken kullandıkları malzemelerden çocukların oynadıkları oyuncaklara kadar geniş bir yelpazede Türklerin o dönemki yaşamlarına bir başka açıdan bakmak hedeflenmiştir. Araç gereç malzemeleri gündelik yaşamı yansımasının yanı sıra kültürel birer öge olmaları bakımından da incelenecek ve bu malzemenin hangi alanlarda daha sık kullanıldığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.1. İnceleme Yöntemi

Çalışmamızda *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ün Besim Atalay'ın 2006 yılında yayımlanan 5. baskısı ile 2014 yılında Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ile Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu'nun ortak çalışması olan *Dîvânu Lugâti't Türk*'ün son baskısı kullanılmıştır. İlk olarak Besim Atalay'ın *Dizin* (4. Cilt) çalışmasındaki araç gereç kavramlarıyla ilgili tüm kelimeler alfabetik olarak listelenmiştir. Ardından Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu'nun çalışmasındaki araç gereç kelimeleri ile Atalay yayınındaki madde başları mukayeseli olarak ele alınmış ve her kelimenin geçtiği yere ait bilgiler parantez içinde kaydedilmiştir. Tespit edilen farklılıklar incelenen kelimenin yanına eklenmiştir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

İncelememizde XI. yüzyılda Türklerin kullandığı araç gereçler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu sayede söz konusu madde başlarında yer alan yazım farkları ile aynı madde başı için her iki eserdeki tanım farklılıkları da ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Söz Varlığı İncelemesi

Çalışmada Dîvânü Lugâti't-Türk'te geçen araç gereçlerle ilgili kavram alanları 13 başlık altında tasnif edilmiştir. Elde edilen söz varlığı *mutfak*, *dokuma*, *savaş aletleri*, *tarım*, *hayvancılık*, *müzik aletleri* vb. başlıklar altında incelemeye tabi tutulmuş, elde edilen maddeler ayrıntılı bir şekilde listelenmeye çalışılmıştır.

2.1. Kap kacak ve Mutfak

açıklık küp: içine konanı ekşiten küp, içinde ekşi bulunan küp. 147/8 (Atalay-IV 2006: 3). **açıklık:** içine konan şeyi ekşitecek ekşisi bulunan. 85/76 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 538).

aftabı: kova (Oğuzca). I, 432-2 (Atalay-IV 2006: 8) /**aftaba:** güğüm 217/187 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 542).

agurşak: ağırşak. /**agırşuk:** ağırşak, iğın halkası. 85/77 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 543).

anğut: içecek şeylerde kullanılan huni. I, 93-17, 93-19 (Atalay-IV 2006: 27) /**añut:** şarap hunisi 59/45 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 553).

aşaç: tencere (Atalay-IV 2006: 42) bk. **aşıç/eşiç:** tencere. 38/25, 93/86, 119/106 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 646).

aşıç¹: tencere. (Atalay-IV 2006: 43) bk. **eşiç**

aşıç bukaç²: tencere, tava. I, 357-24 (Atalay-IV 2006: 112)/**eşiç bukaç:** topraktan yapılan içecek kabı ve tencere, tas ve tencere. 180/153, 207/177 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 646).

awuş: mum; balmumu (Bulgarca). krş. **uvus** I, 59-23 (Atalay-IV 2006: 52)/**awus:** Bulgar lehçesinde mum. 41/28 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 565).

ayak: çanak, kase, kadeh. bk. **çanak** (Oğuzca) (Atalay-IV 2006: 53) **ayax/ayak:** kap, çanak, sahan, Türk kabı; kadeh. 53/38, 54/40, 99/91 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 566).

bart: su içilen bardak (Oğuzca); şarap ve benzeri akıcı nesnelere ölçüsü. bk. **yart**. I, 341-4, 341-6 (Atalay-IV 2006: 70)/**bart:** Oğuz kelhçesinde, pişmiş topraktan su kabı 172/148 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 575).

belik: fitil, kandil fitili. I, 267-22, 385-22 (Atalay-IV 2006: 82)/**belik:** kandil fitili 194/166 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 583).

bıçgu: bıçkı, bıçak. I, 13-11; II, 69-27 (Atalay-IV 2006: 88)/**bıçgu:** bir şeyi kesen alet, balta. 10/6, 304/251 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 584)

bıçek: bıçak. I, 384-23, 384-24; II, 176-2 (Atalay-IV 2006: 90)/**bıçek:** bıçak 193/166, 238/236, 354/283 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 586).

bilegü: bileği. I, 447-19 (Atalay-IV 2006: 91)/**bilegü:** bileği. 225/194 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 587).

¹“Dîvân'da kaynamak, taşmak, pişmek gibi kelimelerin her geçtiği yerde ‘aşıç’tan söz edilmesi bunun söz konusu yüzyılda ne kadar yaygın bir isim olduğunu göstermektedir.” (Genç 1997: 231).

²“Kaşgarlı Mahmud’a göre bunlar ayrı ayrı kullanıldığı zaman tencereyi ifade eder.” (Genç 1997: 230).

- bukaç:** su kabı, topraktan yapılan çömlek ve benzeri şeyler. I, 357-23, 411-1 (Atalay-IV 2006: 112)/bk. **bukaç** → **eşiç bukaç** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 599).
- bukagu:** hırsızların ellerine vurulan kelepçe. I, 446-26 (Atalay-IV 2006: 112)/**bukagu:** hırsızlara takılan kelepçe, bukağı. 224/194 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 599).
- butık:** küçük testi, kırba, boduç. (Atalay-IV 2006: 120)/**butık:** atın ayak derisinden yapılan ve içine kıymız vb. şeyler konan tulum; Kaşgar lehçesindeki tulum. 189/162 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 605).
- çanak:** kap kaçak (Oğuzca); çanak, tuzluk ve tuzluğa benzer ağaçtan oyulmuş kap. I, 84-19, 381-23, 381-25 (Atalay-IV 2006: 134)/**çanak:** ağaçtan oyulan tuzluk vb. eşya 192/164; Oğuzlarda çanak. 54/40, 192/164, 458/161 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 614).
- çançu:** erişte hamuru açılan oklava. I, 417-17 (Atalay-IV 2006: 135)/**çançu:** erişte hamurunu yayan oklava. 210/180 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 614).
- çelinğ:** çini; Çin'den gelme. III, 371-12 (Atalay-IV 2006: 141)
- çeşkel:** çanak çömlek. I, 482-17 (Atalay-IV 2006: 143)/**çeşkel:** Kençek lehçesinde, kanat tüyleri şeklinde burmalarla süslenmiş seramik. 242/210 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 620).
- çowlı:** tutmaç süzgeci. III, 442-8 (Atalay-IV 2006: 157)/**çowlı:** ince çubukla örülüp kepçe şeklinde yapılan tutmaç süzgeci 634/530 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 627).
- çömçe:** kepçe, çömçe (Oğuzca). I, 417-14 (Atalay-IV 2006: 158)/**çömçe:** Oğuz lehçesinde kepçe. 219/180 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 628).
- çönğek:** çömçe, kutu. (Çiğilce) II, 290-18 (Atalay-IV 2006: 158) / **çöñek:** Çiğil lehçesinde kutu, kap. 411/322 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 628).
- çöp:** tutmaç parçası. I, 318-24 (Atalay-IV 2006: 158)/**çöp:** bir şeyin çöpmü ve usaresi; üzüm vb. şeylerin posası; şarap, yağ vb. şeylerin dibe çöken kısmı, tortu. 160/139, 494/396 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 628).
- dülek:** ağzı kırık saksı ve testi. I, 389-2 (Atalay-IV 2006: 166)/**dülek:** ağzı kırık saksı, testi. 195/167 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 631).
- eskü:** kalbur, elek. I, 129-16 (Atalay-IV 2006: 196)/**eskü:** kazma, külünk. 77/65 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 645).
- eşiç:** tencere, çömlek. bk. **aşaç, aşiç** krş. **işiççi** = çömlekçi. I, 52-8, 52-10, 166-13, 223-25, 248-28, 258-16, 313-2, 327-3, 357-24, 409-17, 411-1, 514-22, 518-5; II, 12-17, 12-23, 72-15, 78-16, 178-15, 201-4, 253-1, 333-26, 357-18; III, 142-1, 191-2, 206-19, 409-10 (Atalay-IV 2006: 197)/**eşiç:** tencere. 38/25, 93/86, 119/106. (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 646).
- eşiç bukaç:** tencere, bardak, tas. I, 357-24, 411-11 (Atalay-IV 2006: 198)/**eşiç bukaç:** topraktan yapılan içecek kabı ve tencere, tas ve tencere. 180/153, 207/177 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 646).
- ewüsgü:** savurma aygıtı. I, 13-18 (Atalay-IV 2006: 209)/**ewüsgü:** savurmak için kullanılan alet. 11/6 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 651).
- ıwırık:** ibrik. I, 99-28, 100-6; III, 131-21 (Atalay-IV 2006: 222)/**ıwırık:** ibrik 62/49, 63/49, 500/401 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 659).
- idhiş:** kadeh, kap; mal, mülk. bk. **idiş** III, 131-21, 232-27 (Atalay-IV 2006: 226)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

- idiş³**: kadeh (Yağma, Toxsı, Yemek, Oğuz, argu dillerinde) tas, bardak tencere gibi her nevi kap. bk. **idhiş** (Atalay-IV 2006: 226)/**idiş**: kadeh, kap 42/29, 500/401, 548/447 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 661).
- ka**: kap, akar konan kap, zarf. bk. **kaça, kakaça**. I, 407-11; III, 211-20 (Atalay-IV 2006: 242)/**kap**: kap; tulum; çuval, torba. 107/97, 332/269, 349/280 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 683).
- kaça**: kap. bk. **ka, kakaça**. III, 238-3, 238-4 (Atalay-IV 2006: 244)/**kaça**: kap 550/450 → **kā kaça**
- kadhık**: ağaçtan oyulmuş nesne. (Arguca) I, 382-15 (Atalay-IV 2006: 248)/**kadık**: tahtanın oyulmuşu. 192/164 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 675).
- kakaça**: içine akarlar konan kap; kapkaçak. bk. **ka, kaça** III, 211-22, 238-3 (Atalay-IV 2006: 252)/**kā kaça**: kap kaçak 537/439, 550/450 → **kā, kaça** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 677).
- kamıç**: kepçe, kaşık. krş. **kamuç** I, 52-10, 359-28; II, 75-9 (Atalay-IV 2006: 258)/**kamıç**: kepçe. 38/25, 181/154, 306/253 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 681).
- kap**: kap, tulum, çuval, dağarcık; zarf; anası karnında, çocuğun bulunduğu torba. I, 195-27; II, 127-27, 164-16, 170-6, 218-14, 229-3; III, 77-25, 146-9, 146-10, 146-15 (Atalay-IV 2006: 262)/**kāp**: kap, tulum; çuval, torba. 107/97, 332/269, 349/280 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 683).
- kasuk**: at derisinden yapılan tulum. I, 382-24 (Atalay-IV 2006: 276)/**kasuk**: at derisinden yapılan, içine süt ve kımız konulan tulumumsu kap. 192/164 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 690).
- kaşık**: kaşık. bk. **kaşuk** (Atalay-IV 2006: 277) /**kaşuk**: kaşık 192/165, 595/488 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 691).
- kaşuk⁴**: kaşık. bk. **kaşık** I, 383-2, 383-4; III, 347-14 (Atalay-IV 2006: 278).
- kaşıklık münğüz**: kaşık yapmak için hazırlanan boynuz. I, 504-4 (Atalay-IV 2006: 277).
- keçe**: karpuz ve hıyara benzer şeylerin taşındığı sele ve sepet. III, 219-9 (Atalay-IV 2006: 290)/**keçe**: kavun, hıyar vb. şeyleri taşımada kullanılan küfe. 541/442 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 697).
- kendük**: küp gibi topraktan yapılan büyükçe bir kap (Kençekçe); küp. I, 480-13 (Atalay-IV 2006: 300)/**kendüg**: yarım küp; tekne. 241/210 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 703).
- kertük**: krş. **kirtik** I, 478-19 (Atalay-IV 2006: 304)/**kertik**: ekmek ve benzeri şeyleri hesaplamak için tahtaya oyulan kertikler. 241/109 → **kertük** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 705).
- kesgü**: kesecek nesne. I, 13-15 (Atalay-IV 2006: 305)/**kesgü**: kesmek için kullanılan nesne. 10/6 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 706).
- kester**: saksı (Uç dilince). I, 457-13 (Atalay-IV 2006: 306)/**kester**: Uç lehçesinde seramik. 230/199 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 706).
- kesürgü**: dağarcık, kap. I, 358-15, 490-13; III, 48-19 (Atalay-IV 2006: 307)/**kesürgü-kesirgü**: dağarcık, meşin torba. 180/154, 245/214, 465/369 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 707).

³ Bu kelime aslında “kadeh” anlamındadır. Bununla birlikte Oğuz, Yimek, Tuhsı, Yağma ve Argular tarafından “tas, bardak, tencere” anlamlarında kullanılmıştır (Genç 1997: 230).

⁴ XI. yüzyılda en iyi Türk kaşıkları ağaçtan değil boynuzdan yapılmaktaydı (Genç 1997: 234).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

- kezlük**⁵: küçük kadın bıçağı, kadınlar üst elbiselerine takarlar. krş. **kezlük** = okun kirişe dayanan yerini oymak için bıçak. I, 478-25 (Atalay-IV 2006: 311)/**kezlük**: kadınların kaftanlarının altına taktıkları küçük bıçak. 241/209 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 709).
- kınğrak**: et hamur kesilen satıra benzer büyük bıçak. krş. **kınğrak**. III, 382-25 (Atalay-IV 2006: 316)/**kırñak**: et ve hamur kesmeye yarayan satıra benzer bir kesici 611/504 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 714).
- kiz**: kutu, misk kutusu, taht, kürsü, sandık, kap, heybe gibi şeyler. I, 327-6; III, 318-21 (Atalay-IV 2006: 336)/**kiz**: misk kutusu, elbise sandığı, elbise bohçası ve saklayıp koruyan şey 164/142, 589/479 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 724).
- korluk**: içinde kırmızı biriktirilen küçük testi. bk. **kurluk**. I, 473-13 (Atalay-IV 2006: 382)/**korluk**: kırmızı konan tulum. 238/206 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 730).
- kova**: kova. (Oğuzca). I, 147-27; III, 237-21 (Atalay-IV 2006: 349)/**kova**: Oğuz lehçesinde kova. 85/76, 549/449 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 732).
- kova**: Türklerin kullandığı gemlerde atların burnuna doğru dikilen kayış. III, 237-22 (Atalay-IV 2006: 349)/**kova**: Türk geminin, atın burnu üstünde dik duran çıkıntısı. 549/449 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 732).
- köçürme oçak**: bir yerden öbür yere göçürülebilen ocak. I, 490-26 (Atalay-IV 2006: 354)/**köçürme oçuk**: bir yerden bir yere taşınabilen ocak. 246/215 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 734).
- ködheç**: bardak, testi. (Arguca) bk. **közeç** I, 360-7 (Atalay-IV 2006: 355)/**ködeç**: Argu lehçesinde testi. 181/154 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 734).
- könek**: matara, ibrik, su tulumu -kırba- krş. **könök** I, 392-6 (Atalay-IV 2006: 360)/**könek**: deriden yapılan su kabı. 197/169 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 738).
- körke**: ağaçtan yapılmış tabak (Kençekçe). **körege**=şarap konulan kap; **körege** = kadeh, kase. I, 430-20 (Atalay-IV 2006: 363-364)/**körge**: tahtadan yapılan tabak. 216/186 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 740).
- közeç**: bardak, testi. bk. **ködheç** (Arguca), **közüç** I, 360-4 (Atalay-IV 2006: 370)/**közeç**: testi, toprak kap. 181/154 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 743).
- közegü**: küskü; ateş çekmek veya aktarmak için kullanılan aygıt. I, 448-3, 448-4 (Atalay-IV 2006: 370)/**közegü**: tandırda ateşi karıştırma demiri. 225/194 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 743).
- közüç**: çömlek. bk. **közeç** (Atalay-IV 2006: 372)/**közeç**: testi, toprak kap. 181/154 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 743).
- kumgan**: kova; ibrik; güğüm, gülsuyu şişesi (Türklerce). I, 432-6, 440-10 (Atalay-IV 2006: 377)/**kumgan**: güğüm, ibrik. 217/187, 221/190 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 746).
- kurluk**: içinde kırmızı biriktirilen küçük testi. I, 473-13 (Atalay-IV 2006: 382)/**korluk**: kırmızı konan tulum. 238/236 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 730).
- küp**: küp. I, 147-8, 154-17; III, 119-255, 253-2, 325-22 (Atalay-IV 2006: 399)/**küp**: küp. 85/76, 88/79, 494/396 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 756).

⁵ Kadınların süs eşyası olarak tıpkı *broş* gibi elbiselerine taktıkları nesnedir (Genç 1997: 199).

- kürin:** kürün, içerisinde kavun, karpuz, hıyar gibi şeyler taşınan küfe. I, 404-19 (Atalay-IV 2006: 400)/**kürin:** kavun salatalık vb. şeyleri taşımak için kullanılan sepet. 204/174 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 757).
- lagun:** ölçek gibi oyulmuş bir şey olup ayran, süt gibi şeyler içilir. I, 410-16 (Atalay-IV 2006: 404)/**lagun:** içinden süt, ayran vb. şeyler içilen, kile gibi oyulmuş kap. 207/177 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 760).
- oçaklık titik:** ocak yapılacak çamur ve benzeri olan her nesne. I, 150-7 (Atalay-IV 2006: 422).
- olma:** testi, çanak, çömlek. I, 130-13, 375-21 (Atalay-IV 2006: 438)/**olma:** testi. 77/66, 188/161 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 775).
- saç:** tava. III, 147-5 (Atalay-IV 2006: 478)/**saç:** saç. 9/5, 11/6, 33/19 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 797).
- sagır:** içerisine şarap konulan havana benzer söbü bir kap. I, 406-16 (Atalay-IV 2006: 481)/**sagır:** koni şeklinde ve havana benzeyen, içine şarap vb. konulan kap. 205/175 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 799).
- sagrak:** sürahi; kase; kap. I, 100-7, 468-8, 471-8 (Atalay-IV 2006: 482)/**sagrak:** içmek için kullanılan çamçak ve kadeh. 63/49, 235/205, 237/206 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 799).
- salçı bıçek:** aşçı bıçağı. (Atalay-IV 2006: 485)/**salçı bıçek:** aşçı bıçağı. 634/530 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 801).
- sap:** sap; kılıç veya bıçak sapı. III, 145-8, 145-11 (Atalay-IV 2006: 489)/**sap:** kılıç ve bıçağın sapı. 507/407 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 803).
- sarım:** ibrik, testi gibi şeylerden içilecek olan nesnenin süzülmesi için bu kapların ağzına gerilen ipek kumaş parçası. I, 397-21 (Atalay-IV 2006: 492)/**sarım:** ibrişim vb. kumaşlardan yapılan ve şarabı süzmek için ibrik, testi gibi şeylere takılan nesne. 200/171 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 805).
- sarnıç:** deve derisinden yapılan su tulumu; ağaçtan oyulmuş kap. I, 454-26 (Atalay-IV 2006: 495)/**sarnıç:** deriden veya ağaçtan yapılmış geniş kap. 228/198 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 807).
- sasık⁶:** saksı (Uç şehri ve yöresi halkı -veya Sımr ve sınırın arkasındaki halk- dilince). I, 382-2 (Atalay-IV 2006: 496)/**sasık:** Uç şehri ve etrafındakilerin lehçesinde saksı. 192/164 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 808).
- sawdıç⁷:** sepet, sele. I, 173-7, 455-4 (Atalay-IV 2006: 499)/**sawdıç:** dallardan örülen, içinde meyve vb. şeyler taşınan sepet. 96/89, 229/198 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 810).
- señek:** su içilen testi; ağaçtan oyulmuş su kabı (Oğuzca). III, 367-1 (Atalay-IV 2006: 505)/**señek:** su içilen testi ve küp. 604/496 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 814).
- serk:** saksı ve saksı kırıkları. I, 353-14 (Atalay-IV 2006: 507)/**serk:** saksı, çömlek ve onların kırıkları. 178/151 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 814).

⁶ “Kâşgarlı ‘serk’i de saksı ve saksı kırıkları olarak kaydetmektedir. Divan’da saksıdan bahsedilmesi, onların evlerinde çiçek yetiştirdiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu hiç şüphesiz Türklerin bu gibi güzel ve zevkli işlerle o zaman da ilgilenmekte olduklarının bir delilidir.” (Genç 1997: 220).

⁷ Kâşgarlı bu kelime ile ağaç dallarından örülen ve içerisine meyve vb. konulan sepet, sele anlamlarındaki kelimeyi karşılamaktadır (Genç 1997: 219).

- sırlıg ayak:** sırlı kase. I, 324-9 (Atalay-IV 2006: 517)/**sırlıg ayak:** sırla süslenmiş kase. 163/141 → **sır** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 821).
- sırıçga:** sırça. krş. **sırça** I, 489-6 (Atalay-IV 2006: 517)/**sırıçga:** cam, sırça. 245/214 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 821).
- sış:** şiş, tutmaç şişi. bk. **şış**. I, 331-19, 331-20; III, 125-27 (Atalay-IV 2006: 519)/**sış~sış:** et dizilen şiş; tutmaç yeme şişi 166/144, 497/399 → **şış:** kendisiyle tutmaç yenilen şiş 407/318 → **sış** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 821).
- sokku:** havan. bk. **soku** III, 226-23 (Atalay-IV 2006: 528)/**soku** (<**sokku**): dibek 545/446 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 827).
- soku:** havan. bk. **sokku** III, 226-23 (Atalay-IV 2006: 529).
- susgak:** susak; kendisiyle su ve benzeri şeyler daldırılarak alınan nesne (Karluki Kıpçak ve bütün göçebeler dilince). I, 470-28 (Atalay-IV 2006: 542)/**susgak:** Karluk, Kıpçak ve göçebelerin tamamının dilinde kendisiyle su vb. şeyler alınan nesne. 237/206 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 836).
- susık:** kova (bir diyelekte). I, 382-3 (Atalay-IV 2006: 543)/**susık:** kova. (KM: “ışittiğim bir lehçede”) 192/164 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 836).
- süken:** eşek yükünün bir tarafında olan sepet, sele gibi şeyler, seklem. I, 403-8 (Atalay-IV 2006: 549)/**sögen:** yük hayvanındaki küfe. 203/173 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 830).
- şış:** şiş, tutmaç yedikleri şiş. bk. **sış** II, 282-10 (Atalay-IV 2006: 557)/**şış:** kendisiyle tutmaç yenilen şiş. 407/318 → **sış** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 845).
- tamgalıg:** bir kişilik sofa; küçük ibrik; hakamın damgası buluna eşya. bk. **tamga-lık** I, 527-7, 527-14 (Atalay-IV 2006: 567)/**tamgalık:** kişiye özgü küçük sofa. 263/229 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 851).
- tamgalık:** küçük ibrik; bir kişilik sofa; hakanlardan başkasının yemek yememesi için damgalanmış. bk. **tamga-lıg** I, 527-6, 527-16 (Atalay-IV 2006: 567)/**tamgalık:** küçük ibrik. 263/229 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 851).
- tañg:** elek (Arguva). III, 355-20 (Atalay-IV 2006: 570)/**tañ:** Argu lehçesinde elek. 600/491 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 852).
- tewsi**⁸: tepsi, sofa. I, 423-9; III, 50-26 (Atalay-IV 2006: 610)/**tewsi:** tepsi, sofa. 213/183, 466/370 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 873).
- tim:** şarap dolu tulum. III, 136-10, 136-12 (Atalay-IV 2006: 624)/**tim:** içkiyle dolu tulum. 503/403 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 882).
- tokurka:** ibrik ve benzeri şeylerin emziği. bk. **tütek** I, 489-20 (Atalay-IV 2006: 635)/**tokurka:** fiç ve ibrikteki emzik. 245/214 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 890).
- toy eşiç:** toprak tencere. III, 142-1 (Atalay-IV 2006: 642).
- tulkuk:** tulum, ürlümüş ve şişirilmiş tuluk. krş. **tokluk**, **tuluk** II, 289-1 (Atalay-IV 2006: 651)/**tulkuk:** üfürülerek şişirilmiş tulum. 410/321 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 899).

⁸ Bu kelime hem bugünkü gibi tepsi hem de sofa anlamında kullanılmaktadır (Genç 1997: 235).

- tünğüşü**⁹: şamdan. III, 378-7 (Atalay-IV 2006: 671)/**tünüşü**: fener. 609/502 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 909).
- tütek**: ibrik ve benzeri şeylerin emziği. bk. **tokurga**. krş. **tütek**=çoban borusunun ağzı. I, 386-20 (Atalay-IV 2006: 678)/**tütek**: ibrik vb. şeylerin emziği. 194/166 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 913).
- ulma**: testi, çanak, çömlek. bk. **olma** (Atalay-IV 2006: 691)/**olma**: testi. 77/66, 188/161 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 775).
- yart**: su içilen bardak. (Oğuzca). bk. **bart**. I, 341-6 (Atalay-IV 2006: 753).
- yasgaç**: yastıgaç, hamur tahtası. bk. **yası yığaç** III, 38-16 (Atalay-IV 2006: 754)/**yasgaç**: hamur tahtası. 461/365 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 956).
- yası yığaç**: yastıgaç, hamur tahtası. bk. **yasgaç** III, 38-17 (Atalay-IV 2006: 755).
- yerküç**: tahtadan yapılmış kılıç gibi uzunca, enli bir ağaç parçasıdır; fırındaki ekmeği çevirmek için kullanılır. I, 452-9 (Atalay-IV 2006: 775).
- yogri**: çanak. III, 31-21, 32-4 (Atalay-IV 2006: 796)/**yogri**: çanak. 457/361, 458/361 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 979).
- yogurguç**: şehriye ve benzeri şeylerin açılmasında kullanılan oklağı. bk. **yugurguç** I, 493-19 (Atalay-IV 2006: 797)/**yugurguç**: erişte vb. hamurları açan oklava. 247/217 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 985).

2.2. Savaş Aletleri

- aşuk**: demir başlık, tulga. bk. **yaşuk** I, 67-6 (Atalay-IV 2006: 44)/**aşuk**: demir tolga. 46/32 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 561).
- ay bitiği**: askerin adıyla azığının yazıldığı defter. I, 40-10 (Atalay-IV 2006: 96).
- basu**: demir tokmak (bir dilde). III, 224-6 (Atalay-IV 2006: 72)/**basu**: demir çekiç. 544/444 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 576).
- başak**: okun ve mızrağın ucuna geçirilen demir temren; ok temreni, ok başağı. I, 378-14; III, 220-21 (Atalay-IV 2006: 73)/**başak**: okun ve mızrağın ucuna geçirilen demir, temren. 190/162, 542/443 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 577).
- başaklık (süngü)**¹⁰: temreni olan, temrenli (mızrak veya ok). 249/218 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 577).
- batrak**: ucuna bir ipek parçası takılan mızrak. bk. **bayrak** krş. **badruk** (Atalay-IV 2006: 75) /**batrak**: savaşçının alameti olan, ucunda ipek parçası bulunan sırık, bayrak. 234/203, 363/292, 525/426 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 578).
- beçkem**: alâmet, belge; ipekten veya yaban sığırı kuyruğundan yapılan alâmet olup savaş günlerinde yiğitler takınırlar. bk. **perçem** (Oğuzca) I, 483-11 (Atalay-IV 2006: 77)/**beçkem**: ipekten

⁹ “Kâşgarlı'nın şamdan anlamında 'tünğüşü'den bahsetmesi, Türklerin XI. yüzyılda kandilden başka mumu da aydınlatma vasıtası olarak kullandıklarını ve mumları özel şamdanlarda yaktıklarını göstermektedir.” (Genç 1997: 226).

¹⁰ “Divanda okların yapılarıyla ilgili olarak verilen bilgilerin çoğunda mızrağa da değinilmektedir. Mızrakların ucu temrenlidir (başaklık süngü). Savaş günü mızrağın başına bir ip geçirilmekte ve yiğit kendini bununla tanıtmaktadır (batrak).” (Özkırımlı 1972: 92).

- veya yaban öküzü kuyruğundan yapılan ve savaşta kahramanın kim olduğunu gösteren alamet. 242/211, 243/211 → **bercem** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 579).
- berge**: kamçı. bk. **berke** III, 323-7 (Atalay-IV 2006: 84)/**berge**: hırsız dövmekte ve eşek dürtmekte kullanılan kamçı ve değnek. 215/185, 586/480 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 582).
- berke**: döğmek, sürmek için kullanılan deynek, kamçı. bk. **berge** krş. **berge** I, 427-20 (Atalay-IV 2006: 84)/**berge**: hırsız dövmekte ve eşek dürtmekte kullanılan kamçı ve değnek 215/185, 586/480 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 582-583).
- borguy**: üflenerek öttürülen boru. III, 241-12 (Atalay-IV 2006: 103) /**borguy**: üfürülen boru. 551/451 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 594).
- borı**: ok ucuna geçirilen temren oyuğu halkası; hokka ve taş gibi şeylerin yarılmaması için ağızlarına geçirilen halka. III, 220-20, 220-23 (Atalay-IV 2006: 103)/**burı**: temrenin girişindeki ok sırtı. 542/443 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 602).
- bügde**: hançer (Türklerce). bk. **bükte** (Oğuzca). I, 31-24, 418-8 (Atalay-IV 2006: 122)/**bügde**: Türklerde (ölçünlü Türkçede) hançer. 26/12, 210/181 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 606) → **bükte**
- bükte**: hançer (Oğuzca). bk. **bügde** (Türklerce) I, 31-24 (Atalay-IV 2006: 124).
- çagiğ**: kamçı, sıırım. bk. **çawiğ** II, 210-18 (Atalay-IV 2006: 129)/**çawiğ**: kamçının püskülü, ucu. 187/160, 382/300 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 617).
- çawiğ**: kamçı, kamçı ucu. bk. **çagiğ** I, 374-5; II, 231-1 (Atalay-IV 2006: 138)/**çawiğ**: kamçının püskülü, ucu. 187/160 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 617).
- çigılwar okı**: bir çeşit küçük ok. I, 493-21, 494-3 (Atalay-IV 2006: 145)/**çigılwar (okı)**: küçük, kısa ok. 247/217 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 621).
- çuram**: ötekilerden daha uzağa giden yeğni bir ok atılışı. I, 412-30 (Atalay-IV 2006: 161)/**çuram**: hafif bir okla, “galve”den (300-400 kulaç mesafeli ok atışı) daha uzağa yapılan atış. 208/178 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 629).
- çuram okı**: bu türlü atılan ok. I, 413-4 (Atalay-IV 2006: 161)/**çuram okı**: çuram atışında kullanılan ok. 208/178 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 629).
- çij**: demir çivi; zırh çivileri ucu. III, 123-24, 124-1 (Atalay-IV 2006: 151)/**çij**: demirden çivi 496/398; zırh halkasının perçini. 496/318 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 625).
- kaçut**: kısa mızrak. I, 12-2 (Atalay-IV 2006: 245)/**kaçut**: kısa mızrak, harbe. 9/5, 179/153 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 674).
- kılıç kamçı**: içinde kılıç olan kamçı. I, 417-23 (Atalay-IV 2006: 257).
- kalkan**: kalkan. bk. **kalkanğ** I, 441-4, 441-9; II, 356-19; III, 82-25, 221-2, 386-6 (Atalay-IV 2006: 256)/**kalkan**: kalkan. 221/191, 441/344, 479/383 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 680).
- kalkanğ**: kalkan. bk. **kalkan** III, 386-6 (Atalay-IV 2006: 256)/**kalkañ**: kalkan. 612/506 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 680).
- kalwa**: öğrence oku, üzerinde temreni bulunmayan, yuvarlak bir tahta parçası bulunan ok. I, 426-21, 528-10 (Atalay-IV 2006: 257)/**kalwa**: temreni bulunmayan, temren yerine ucu sivriltilmiş olan ok. 214/185, 263/229 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 680).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

- kamçı:** kamçı. I, 417-2 (Atalay-IV 2006: 257)/**kamçı:** kamçı. 210/181 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 680).
- kapa yüglüğ ok:** yüksek yelekli ok. III, 217-16 (Atalay-IV 2006: 821).
- kapgak:** kapak, sadağın kapağı. I, 471-22/**kapgak:** sadak kapağı 237/206 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 683).
- kerjü:** tüfekte atılan yuvarlak taneler. III, 441-25 (Atalay-IV 2006: 304)/**kerjü:** çamurdan kurşun. 634/530 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 705).
- kesme:** enli ok temreni. I, 434-2 (Atalay-IV 2006: 306)/**kesme:** enli ok temreni. 218/187 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 706).
- kılıç:** kılıç. krş. **kılınç** I, 183-3, 321-6, 339-26, 359-3, 359-4, 359-18, 397-9, 417-23; II, 116-26, 129-14, 147-15, 197-11, 246-17, 281-11, 308-16, 344-21, 356-18; III, 135-2, 169-8, 268-15, 277-4, 296-12, 373-1,437-10 (Atalay-IV 2006: 314)/**kılıç:** kılıç. 8/5, 101/93, 161/140 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 711).
- kın:** kın, bıçak ve kılıç kını; kılıf. I, 339-25; III, 140-13 (Atalay-IV 2006: 316)/**kın:** kılıç ve bıçağın kını. 171/147, 504/404 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 712).
- kiriş:** kiriş, yay kirişi; yay. I, 198-10, 370-10; II, 83-22; III, 215-16 (Atalay-IV 2006: 332)/**kiriş:** yay kirişi. 108/98, 186/159, 310/255. (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 722).
- kiş:** sadak (Oğuz ve Kıpçaklardan başkalarınca). I, 393-8, 494-3; II, 275-19; III, 126-18 (Atalay-IV 2006: 334)/**kiş:** sadak. 198/170, 223/193, 27/217 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 723).
- kiş kurugluk:** sadak, gedeleç. I, 504-2 (Atalay-IV 2006: 334)
- kiş kurman:** ok yay konan kap. I, 444-19 (Atalay-IV 2006: 334)
- koguş:** okları perdah etmek için koğuş – huş – ağacından yapılan aygıt. I, 369-20 (Atalay-IV 2006: 339)/**koguş:** oku düzeltmek için kullanılan kamış parçası. 185/159 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 725).
- kurman:** gedeleç, yaylık, yay kabı (Oğuz ve Kıpçak dillerince). **kurluk**=sadak, ok kılıfı. I, 444-18; III, 16-23 (Atalay-IV 2006: 382)/**kurman:** yay kabı. 223/193, 451/354 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 748).
- kurugluğ:** sadak, okluk, gedeleç. bk. **kurugluk** I, 501-5 (Atalay-IV 2006: 384)/**kurugluk:** okluk. 250/219, 251/221 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 750).
- kurugluğ ya:** kurulu kurulmuş yay. I, 496-18, 500-16, 501-4 (Atalay-IV 2006: 384).
- kurugluk:** sadak, okluk, gedeleç. bk. **kurugluğ** I, 504-1 (Atalay-IV 2006: 384)/**kurugluk:** okluk. 250/219, 251/221 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 750).
- kübe yarık:** bütün vücuda giyilen zırh. III, 15-14, 217-18 (Atalay-IV 2006: 392).
- ok:** ok. I, 11-4, 21-15, 37-4, 157-5, 160-4, 160-5, 166-15, 170-6, 171-6, 180-8, 193-6, 199-11, 217-16, 222-7, 237-26, 275-2, 326-28, 393-8, 457-3, 522-17; II, 82-6, 129-1, 196-15, 196-28, 199-1, 208-7, 221-16, 224-9, 226-5, 236-5, 252-27, 284-14, 328-16, 329-1, 338-1, 348-21, 356-3; III, 75-16, 107-4, 115-23, 217-16, 276-14, 281-5, 318-14, 343-10, 390-11, 392-4 (Atalay-IV 2006: 429)/**ok:** 8/5, 15/8, 31/17 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 772).
- ok kezi:** I, 326-28 (Atalay-IV 2006: 310).
- say:** vücuda giyilen zırh. III, 158-15 (Atalay-IV 2006: 501).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

- say yarık:** demir göğüslük. III, 15-15, 158-15 (Atalay-IV 2006: 749)/**sāy yarık:** göğüslük (cevşen). 451/354, 514/413 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 812).
- süngü:** süngü, mızrak, kargı. I, 349-3, 497-17; II, 264-25; III, 337-7, 368-16 (Atalay-IV 2006: 549)/**süñü:** mızrak, kargı. 176/150, 249/218, 399/310 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 840).
- tili:** ok temreni üzerine sarılan sırim. III, 233-3 (Atalay-IV 2006: 623)/**tili:** temren yuvasından okun yukarısına doğru sarılanm sırim. 548/448 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 881).
- tolum:** silah. I, 215-9, 397-2; II, 30-10 (Atalay-IV 2006: 637).
- tugru:** parazvana; kılıç, bıçak, hançer gibi şeylerin saplarının içlerine geçirilen ince demir. I, 421-1 (Atalay-IV 2006: 650)/**togru:** kılıç, hançer ve bıçağın kabzaya sokulan kuyruğu. 212/182 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 888).
- tura:** kalkan, siper; düşmandan gizlenmek için kullanılan şey. II, 356-19 (Atalay-IV 2006: 655)/**tura:** kalkan. 441/344, 542/443 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 901).
- ulun:** temrensiz ok. I, 78-11 (Atalay-IV 2006: 692)/**ulun:** okun gövdesi. 52/37 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 921).
- urgu:** kendisiyle bir şeye vurulacak nesne veya aygıt. I, 13-12; II, 69-25 (Atalay-IV 2006: 695)/**urgu:** kendisiyle bir şeye vurulan (nesne vb). 10/6, 304/251 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 923).
- ya:** ok; yay. I, 280-14, 496-18, 500-16, 501-4; II, 7-29, 37-18, 50-1, 59-6, 59-7, 61-2, 61-4, 61-5, 565-13, 66-11, 67-6, 68-1, 68-7, 98-7, 114-9, 134-20, 138-22, 190-9, 198-7, 198-11, 205-13; III, 16-25, 50-6, 73-8, 78-17, 215-15, 239-10, 318-5, 407-17 (Atalay-IV 2006: 723)/**yā:** yay 143/124, 181/155, 248/218 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 939).
- yarık:** zırh; zırh ve kalkana verilen genel ad. III, 15-12, 158-15, 217-18 (Atalay-IV 2006: 749)/**yarık:** zırh ve göğüslüğe (cevşen) verilen genel isim. 451/354, 540/441, 514/413 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 953).
- yasıç:** yassı ve uzun temren. III, 8-16 (Atalay-IV 2006: 755)/**yasıç:** yassı temren. 448/351 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 956).
- yasık:** gedeleç (Türklerce). bk. **kurman** (Oğuz ve Kıpçaklarca), yasıglı. III, 16-21 (Atalay-IV 2006: 755)/**yasık:** yaylık, yay konan yer. 451/354 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 956).
- yaşuk:** demir başlık, tulga. I, 67-6 (Atalay-IV 2006: 758)/**aşuk:** demir tolga. 46/32 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 561).
- yeten:** ok atılan tahta yay; atımcı yayı, hallaç yayı. bk. **yetenğ** III, 21-3, 21-4 (Atalay-IV 2006: 776).

2.3. Dokuma

- arçı:** heybe. I, 124-11, 231-14 (Atalay-IV 2006: 31)/**arçı:** heybe. 74762, 122/109 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 554).
- arığ:** çadır örtüsü. (Barsganca) I, 63-26 (Atalay-IV 2006: 32)/**arığ:** Barsgan lehçesinde çadırın eteği, alt kısmı. 44/30 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 554).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

- agurşak:** ağırşak¹¹ I, 149-14 (Atalay-IV 2006: 13)/**agırşuk:** ağırşak, için halkası. 85/77 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 543).
- arış:** eriş, dokumanın tezgâha sarılmış olan ve uzunluğuna dikine bulunan telleri. I, 61-15 (Atalay-IV 2006: 33)/**arış:** arış, dokuma tezgahının uzunlamasına telleri. 42/29 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 555).
- arkağ:** argaç; bez, halı, kilim gibi şeyler dokunurken enlemesine atılan ip veya iplik. I, 118-5 (Atalay-IV 2006: 34)/**arkag:** dokuma tezgahında enlemesine atılan ipler. 42/29, 71/58 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 555).
- asrı yışığ:** iki renkli ip. I, 126-17 (Atalay-IV 2006: 41)/ **yışığ:** ip. 90/81 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 973).
- bag:** bağ, düğüm bağlanacak ip vb.; odun ve benzeri bağlamları. III, 152-28 (Atalay-IV 2006: 59)/**bāg:** (bohça vb. şeyler için) bağ. (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 569).
- besbel:** bir tel iplik, bir söğüm iplik. I, 481-2 (Atalay-IV 2006: 86).
- butar:** hasır dokumasında kullanılan ip. I, 360-17 (Atalay-IV 2006: 120)/**butar:** hasır otunun pamuğumsu maddesi. 181/154 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 605).
- bürük:** sofraya başı, şalvar uçkuru gibi şeylerde bulunan yuvarlak ip ve iplikler. I, 385-5 (Atalay-IV 2006: 125)/**bürük:** torba, şalvar vb. şeylerin ağzını büzmeye yarayan ip. 193/166 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 607).
- çaydam:** yatağa doldurulan veya yağmurluk yapılan ince keçe. bk. **çiydem** III, 176-12 (Atalay-IV 2006: 139)/**çaydam:** yağmurluk yapmaya ve yatak doldurmaya yarayan ince bir keçe. 522/422 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 617).
- çeçge:** çulha tarağı. I, 429-28 (Atalay-IV 2006: 139)/**çeçge:** dokuma tezgahının tarağı. 216/186 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 617).
- çıgri:** çıkırık; değirmen, çark, dolap gibi şeylerin çıkırığı; ip çıkırığı ve her türlü makara; değre, felek. krş. **çığır;** **çıkırık** I, 412-10, 421-12; II, 230-22, 241-24, 255-19, 303-9 (Atalay-IV 2006: 146)/**çıgri:** değirmen, su değirmeni vb. şeylerin çarkı, çıkırık; ibrişim ağırşığı ve buna benzer bütün makaralar. 212/182, 381/300, 387/303 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 621)
- çığ:** göçebelerin sele sazı – çığ otu – ile yaptıkları çadır örtüsü. III, 128-11 (Atalay-IV 2006: 145)/**çig:** göçebelerin sazdan yaptıkları çadır örtüsü. 499/400 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 621).
- çikten:** eğer örtüsü. I, 435-23 (Atalay-IV 2006: 152)/**çikten:** eyer örtüsü. 219/188 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 621).
- çiyden:** yatağa doldurulan veya yağmurluk yapılan ince keçe. bk. **çaydam** III, 176-12 (Atalay-IV 2006: 155)/bk. **çaydam** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 617).
- didek:** gelin giderken yat kimselere görünmemek için örtülen örtü. I, 408-11 (Atalay-IV 2006: 166)/**didek:** gelin tahtirevanının örtüsü. 205/175 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 631).
- eşük:** bürgü, örtü; üste giyinen, bürünülen her nesne. I, 14-17, 72-7 (Atalay-IV 2006: 200)/**eşük:** han ve beyleri yüceltmek maksadıyla mezarlarına sarılsın diye gönderilen, artanı fakirlere dağıtılan kumaş 48/34; sarınmak için kullanılan örtü; üste giyinen ve bürünülen şey. 11/6, 48/34 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 647).

¹¹ ağırşak: I. Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre biçiminde, ortası delik ağaç veya kemik parça. (TS 2005: 34).

- içlik:** eğer keçesi, içlik. I, 102-14, 104-25 (Atalay-IV 2006: 223)/**içlik:** eyerin altına konan örtü. 64/50, 65/51 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 661).
- ig:** iğ. bk. **yig, yik, ik** I, 48-17, 85-19 (Atalay-IV 2006: 226)/**ig:** iğ 55/41 →**ik** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 661).
- ik:** iğ. bk. **ig, yik, yig** III, 144-11 (Atalay-IV 2006: 228)
- kamdu:** dört arşın boyunda, bir karış eninde bir bez parçasıdır, üzerine Uygur Hanının mührü basılıp alışverişte para yerine kullanılır. I, 418-16 (Atalay-IV 2006: 258)/**kamdu:** dört arşın uzunluğunda, bir karış genişliğinde kumaş parçası. 211/181 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 681).
- kedüklük kidhiz:** yağmurluk yapmak için ayrılmış, hazırlanmış keçe. I, 508-22 (Atalay-IV 2006: 292).
- kemek:** pamuktan yapılmış çubuklu ve nakışlı bir dokuma; bundan bürgü yapılır, Kıpçaklar yağmurluk yaparlar. I, 392-3 (Atalay-IV 2006: 299)/**kemek:** pamuktan yapılan, nakışlı ve şeritli bir kumaş. 197/169 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 702).
- kerim:** duvarlara örtülen, kaplanan dokuma nesnelere. I, 398-10 (Atalay-IV 2006: 303)/**kerim:** nakışlı kumaş. 201/171 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 705).
- kiwiz:** yaygı, halı, kilim gibi şeyler. bk. **kidiz, kidhiz, küvüz** I, 366-6 (Atalay-IV 2006: 336)/**kidiz-kidiz:** keçe. 184/157, 254/223, 317/259 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 719)
- közöldürük**¹²: at kuyruğundan dokunur bir bez parçasıdır. bk. **köz-lük** krş. **közündürük** = göze takılan siperlik. I, 529-22 (Atalay-IV 2006: 372)/**közöldürük:** at kuyruğundan örülen, hastalanınca veya göz kamaşınca göze konan alet, bir tür gözlük. 264/230 →**közlük**
- kurşag:** tura, yünden dokunur, bel kuşağına benzer bir nesne olup çadıra sarılır. krş. **kurşak=kuşak;** **kurçak**=dar kemer. I, 464-24 (Atalay-IV 2006: 383)/**kurşag:** kuşak. (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 749).
- küvüz:** yaygı; yünden dokunmuş döşek ve yaygı gibi şeyler. bk. **kiwiz** III, 164-6 (Atalay-IV 2006: 402)/**kövüz:** yaygı; yünden dokunmuş her döşek ve yatak. 517/415 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 743).
- küzük:** çulha aygıtlarındandır; birbiri üzerine düğümlenen bir takım iplikler olup, onunla üst eriş, alt erişten ayrılır. Kumaş ve kumaşa benzer şeyler dokuyanlara da böyle denir. I, 391-8 (Atalay-IV 2006: 404)/**küzüg:** dokumacı tezgahında üst çözgüleri (arışları) alttakilerden ayıran birbiri üzerine sarmalanmış iplikler. 197/168 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 759).
- meldek:** keçeleşen, sölpüyen nesne. I, 480-24 (Atalay-IV 2006: 409)/**meldek:** keçeleşmiş olan. 242/219 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 762).
- oyma:** çizme yapılacak Türkmen keçesi. II, 100-22, 207-3 (Atalay-IV 2006: 447).
- örtük:** bir şeyin örtüsü; eğer örtüsü. krş. **örtü** I, 103-18 (Atalay-IV 2006: 465)/**örtüg:** örtü. 64/51 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 790).

¹² “Türklerin daha XI. yüzyılda bir nevi gözlüğü biliyor oluşlarıdır. Ancak hemen şunu da ilave delim ki, at kuyruğu kıllarının örülmesi ile yapılan bir çerçeveden ibaret olan bu gözlük, süs eşyası veya görme vasıtası olarak değil, göz kamaşması ve ağrması hallerinde kullanılıyordu. ‘Közlük’ veya ‘közöldürük’ adı ile bilinen bu tip gözlüğü burada zikretmemizden maksat Türklerin gözlük kavramına en az XI. yüzyıldan beri yabancı olmadıklarını göstermektir.” (Genç 1997: 199).

- sapığ:** çadırın eteği. I, 374-6 (Atalay-IV 2006: 489)/**sapıg:** çadırın eteği. 188/160 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 804).
- sıgzığ:** iki şeyi birleştiren kenet. I, 464-10 (Atalay-IV 2006: 514)/**sıgzıg:** mest vb. şeylerde iki dikiş deliği arasına konan şerit 233/202; iki şey arasındaki bağlayıcı. 233/202 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 818).
- talas:** at yarışında, top ve çevgen oyununda çizilmiş sınır ve gerilmiş ip. bk. **tasal I**, 366-13, 392-25 (Atalay-IV 2006: 563)/**talas:** tutma yeri; at yarışında ve çevgan oyununda bitışı göstermek için uzatılan ip. 184/157, 198/169 →**tasal** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 848).
- tartığ:** yük ipi, denk sargısı. I, 462-11, 462-12 (Atalay-IV 2006: 580)/**tartıg:** adamın saç örgüsü ve onun bağı. 232/202 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 858).
- temen:** büyük iğne, çuvaldız. I, 402-3, III, 35-13, 367-10 (Atalay-IV 2006: 597).
- temen yinğne:** büyük iğne, çuvaldız. I, 402-3 (Atalay-IV 2006: 597)/**temen yigne:** çuvaldız. 459/363 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 867).
- temen yigne:** büyük iğne, çuvaldız. III, 35-13 (Atalay-IV 2006: 597)/**temen yiñne:** büyük iğne. 202/173 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 867).
- tümen:** büyük iğne. bk. **temen**¹³ III, 367-10 (Atalay-IV 2006: 670).
- urk:** ip, organ. I, 42-14, 258-13 (Atalay-IV 2006: 696)/**urk:** uruk'un Oğuzcadaki hafifletilmiş şekli, ip. 33/20 →**uruk** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 923).
- uruk:** ip, organ. bk. **urk I**, 42-14, 66-8, 221-3; II, 136-14, 205-7; III, 110-11 (Atalay-IV 2006: 698).
- yenğek:** heybe, bohça. bk. **yetgek III**, 70-23 (Atalay-IV 2006: 773)/**yetgek:** bohça, heybe. 474/379, 477/381, 632/527 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 967).
- yetenğ:** yün atılıp kabartılan atımcı yayı. bk. **yeten III**, 372-20 (Atalay-IV 2006: 776).
- yetgek:** heybe, bohça. bk. **yenğek III**, 70-23, 77-22, 434-16 (Atalay-IV 2006: 776)/**yetgek:** bohça, heybe. 474/379, 477/381, 632/527 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 967).
- yıp:** ip, kendisiyle at bağlanan uzun örk. krş. **yip I**, 158-7, 1558-25, 1655-15, 178-28, 185-1, 213-13, 220-22, 236-16, 253-3, 302-20, 523-26, 524-3; II, 8-2, 9-17, 98-24, 120-1, 132-12, 189-25, 194-25, 227-6, 236-1, 244-9, 330-16, 354-25, 362-7, 362-13; III, 3-11, 3-12, 3-13, 104-3, 255-10, 286-7, 388-9, 426-6, 428-6 (Atalay-IV 2006: 785)/**yıp:** ip, iplik. 90/81, 93/86, 99/91 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 972).
- yışığ:** ip; kayıştan örülmüş bağ; boyunduruk kayışı. I, 126-18, 158-18, 165-19, 183-22, 196-20, 209-8, 276-26, 427-13; II, 123-23, 216-23; III, 13-11 (Atalay-IV 2006: 788).
- yigne:** iğne. II, 3-23, 150-12; III, 35-12, 35-13 (Atalay-IV 2006: 789)/**yigne:** iğne. 265/233, 342/276, 459/363 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 974).
- yörgek:** örtü. krş. **yörgek=çocuk kundağı**. II, 289-2 (Atalay-IV 2006: 805).
- yörgençü:** sargı, dolak. II, 246-24; III, 296-18 (Atalay-IV 2006: 805)/**yörgençü:** dolak. 389/305, 574/472 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 983).

¹³ Temen kelimesi (Ercilasun-Akkoyunlu 2014)de *temen yigne*, *temen yiñne* “büyük iğne” şeklinde kullanılmaktadır (Ercilasun-Akkoyunlu, 867).

yüksek: terzi yüksüğü. bk. **yüksük** III, 46-16(Atalay-IV 2006: 823)/**yüksük:** terzilerin kullandığı, tunçtan veya deriden yapılan, okçunun pamağındaki yüksüğe benzeyen alet. 464/368 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 993).

yüksük: terzi yüksüğü. bk. **yüksek** III, 46-16 (Atalay-IV 2006: 823).

2.4. Giyim Kuşam

bagırdak: kadın göğüslüğü. I, 502-7 (Atalay-IV 2006: 59)/**bagırdak:** kadın göğüslüğü. 251/220 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 569).

bakan: halka, toka. I, 399-11, 432-7 (Atalay-IV 2006: 62)/**bakan:** pirinçten yapılan halka ve boyu halkası (tavk), genel olarak boyunluk ve halka. 201/172, 217/187 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 571).

bakanlığ kadhiş: halkalı, tokalı kayış. I, 499-12 (Atalay-IV 2006: 62).

başak: pabuç (Çiğilce). bk. **başmak** (Oğuz ve Kıpçakça). I, 378-16; III, 417-6 (Atalay-IV 2006: 74)/**başak:** Çiğil lehçesinde (Türklerde) ayakkabı. 190/162, 625/521 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 577).

batga: üzerinde külâh yapmak için yün ve keçe kesilen tahta. I, 424-6 (Atalay-IV 2006: 75)/**batga:** külâh yapmak üzere üstünde keçi kılından kumaşın ve keçenin kesildiği tahta. 213/183 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 578).

bayrak: bayrak. bk. **batrak** II, 205-2; III, 183-6 (Atalay-IV 2006: 76).

belék: armağan; konuğun hısımlarına getirdiği armağan, bir yerden başka yere gönderilen armağan. I, 385-19, 408-13 (Atalay-IV 2006: 81)/**beleik:** yolcunun akrabalarına getirdiği veya bir yerden bir yere gönderilen hediye. 194/166 → **bilek** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 582).

beşik(beşik): beşik. I, 236-20, 248-25, 261-23, 275-7, 408-10 (Atalay-IV 2006: 86) /**beşik:** beşik→ **bişik** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 583).

bıçguç: makas, sındı. I, 452-3 (Atalay-IV 2006: 88)/**bıçguç:** makas; bir nesneyi kesen alet. 227/197 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 584).

bıgrığ: çuval, dağarcık, tulum gibi şeylerin tıka basa dolu olmasından sonra bu gibi şeylerde olan girinti ve çıkıntı. bk. **bıgrıl, ugrıl** I, 461-24 (Atalay-IV 2006: 89).

bıgrıl: tulum ve benzeri kapların dolunca hasil ettiği büküntü, girinti ve çıkıntı. bk. **bugrul, bıgrığ** I, 481-9 (Atalay-IV 2006: 89).

bilezük: bilezik. I, 518-11; II, 82-18 (Atalay-IV 2006: 92)/**bilezük:** bilezik. 258/226, 310/255 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 587).

bitik: kitap; mektup; yazma, yazı, yazış; yazılı şey, kâğıt. bk. **bitig** I, 71-27, 156-6, 186-29, 197-24, 202-22, 212-17, 226-25, 232-16, 302-10, 384-18, 384-19, 459-6; II, 7-10, 21-8, 39-2, 75-26, 88-155, 95-18, 113-25, 119-13, 127-8, 131-3, 133-24, 139-7, 140-25, 160-13, 160-14, 298-28, 318-11, 318-15, 320-25, 321-4, 321-13, 325-7, 325-11, 333-5; III, 59-6, 64-8, 94-6, 254-9, 305-9, 353-5, 434-9 (Atalay-IV 2006: 96)/**bitig:** kitap; mektup; yazılı kâğıt. 48/34, 89/80, 103/94 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 590).

bodhuđ: boya; kına. bk. **bodug** II, 11-3, 304-23 (Atalay-IV 2006: 98).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

- bodug:** renk; boya. bk. **bodhug** (Atalay-IV 2006: 98)/**bodug:** boya, renk 269/236, 418/328 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 591).
- bogmak**¹⁴: gerdanlık, gelin gerdanlığı. krş. **bogmag** I, 466-24(Atalay-IV 2006: 99)/**bogmak:** inci, mücevher kakılmış altın vb. şeylerden yapılan gerdanlık, kolye. 235/204.
- bogmak:** gömlek düğmesi. (Atalay-IV 2006: 99)/**bogmak:** gömlek düğmesi. 235/204 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 592).
- bogsuk:** kölelerin boyunlarına geçirilen lâle. bk. **boxsuk**. I, 465-25(Atalay-IV 2006: 100)/**bogsuk:** boyna takılan bukağı. 234/203 → **boxsuk** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 592).
- boğ:** bohca, boğ, eşya konan heybe. II, 133-1, 341-13; III, 127-8 (Atalay-IV 2006: 98)/**boğ:** bohça, heybe 334/271, 434/339, 498/399 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 592).
- boxsuk:** kölelerin boyunlarına geçirilen lâle. bk. **bogsuk** I, 465-23 (Atalay-IV 2006: 101).
- boxtay:** elbise bohçası, heybesi. bk. **boxtuy** III, 239-22. (Atalay-IV 2006: 101)
- boxtuy:** elbise bohçası, heybesi. bk. **boxtay** III, 239-23 (Atalay-IV 2006: 101)
- buçgak:** kesilmiş hayvan derisinden çarık yapılan uçlar. I, 465-21 (Atalay-IV 2006: 110) /**buçgak:** köşe, uç. 234/203(Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 599).
- butık:** atın ayak derisi çıkarılarak yapılan tulum. I, 377-7 (Atalay-IV 2006: 120)
- bürme:** don, torba gibi şeylerin ağı. II, 94-17 (Atalay-IV 2006: 125)/**bürme:** şalvar beli, torba ağız gibi büzülebilecek yuvarlak nesne. 315/259 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 607).
- çaha:** çakmak. (Kençekçe) I, 9-11 (Atalay-IV 2006: 130)/**çaha:** çakmak taşı. 7/4 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 611).
- çakmak:** çakmak – yakma aracı – I, 469-21; II, 17-8, 104-7, 133-4, 149-15, 181-1; III, 26-2 (Atalay-IV 2006: 132)/**çakmak:** kendisiyle ateş yakılan çakmak taşı. 236/205, 272/238, 320/362... (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 612).
- çatır:** çadır. bk. **çaşır** (Oğuzca), çağır. I, 406-11 (Atalay-IV 2006: 137)/**çatır:** çadır. 204/174 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 617).
- çawar:** ateş yakmaya yarayacak nesne, tuturak. I, 17-16, 411-7 (Atalay-IV 2006: 138)/**çawar:** ateş yakmak ve tutuşturmak için kullanılan odun parçası. 13/7, 207/177 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 617).
- çawar-çuwar:** ateş yakmaya yarayacak nesne, tuturak. I, 411-8 (Atalay-IV 2006: 138)/ **çawar çuwar:** ateş yakmak ve tutuşturmak için kullanılan odun parçası. 207/177 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 617).
- didek:** gelin giderken yat kimselere görünmemek için örtülen örtü. krş. **dide**=tahtırvan. I, 408-11 (Atalay-IV 2006: 166)/**didek:** gelin tahtırvanının örtüsü. 205/175 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 631).
- didim:** geline gerdek gecesi giydirilen taç. I, 397-20 (Atalay-IV 2006: 166)/**didim:** gerdek gecesi gelinin giydiği taç. 200/171 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 631).

¹⁴ Altın ve gümüşten yapılan bu gerdanlığın üzerine kıymetli taşlar ve incilerin oturtulduğunu belirten Kaşgarlı, bilhassa gerdek gecesi damat tarafından geline takıldığından söz etmektedir (Genç 1997: 196).

- eliğlik:** eldiven, elcik. I, 153-11 (Atalay-IV 2006: 177)/**eliglik:** eldiven. 87/79 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 634).
- enğek:** kadınların başörtülerini bağladıkları ip. I, 135-13 (Atalay-IV 2006: 183)/**eñek:** baş örtüsü başa bağlayan ip. 80/68 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 640).
- enğlik:** kadınların yanaklarına sürdükleri allık. I, 115-17 (Atalay-IV 2006: 183)/**eñlik:** allık, kadınların yanaklarını boyadıkları kırmızı bir boya. 70/57 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 640).
- eşük:** bürgü, örtü; üste giyinen, bürünülen her nesne. I, 14-17, 72-7 (Atalay-IV 2006: 200)/**eşük:** sarınmak için kullanılan örtü; üste giyinen ve bürünülen şey. 11/6, 48/34 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 647).
- izlik:** kesilen hayvanların derisinden yapılan Türk çarığı. I, 104-21, 104-24 (Atalay-IV 2006: 241)/**izlik:** kesilen hayvanın derisinden yapılan Türk ayakkabısı. 65//51 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 672).
- kadhış:** kayış. krş. **kayış** I, 369-13, 499-12; III, 10-5, 325-26 (Atalay-IV 2006: 249)/**kadhış:** kesilen hayvanların derisinden dikilerek yapılan kayış. 185/159, 249/219 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 675).
- kedhgü:** giyilecek nesne. krş. **ketgü;** **keyesi** I, 430-13 (Atalay-IV 2006: 293)/**kedgü:** giyilen şey, elbise. 216/186 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 699).
- kedük:** yağmurluk. bk. **kedhük** (Atalay-IV 2006: 292)/**kedük:** kuş tüyünden başlık 196/168 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 700).
- kedhük:** kepenek, yağmurluk; elbise, giyecek. bk. **kedük** I, 390-25; III, 38-21 (Atalay-IV 2006: 294).
- kilide:** gerdanlık (Oğuzca). bk. **bakan** I, 432-5 (Atalay-IV 2006: 314)/**bakan:** pirinçten yapılan halka boyun halkası (tavk), genel olarak boyunluk ve halka. 201/172, 217/187 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 571).
- kişen:** köstek. II, 13-27 (Atalay-IV 2006: 334)/**kişen:** köstek. 270/237 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 723).
- köşik:** örtü, perde; gölge. I, 409-1 (Atalay-IV 2006: 367)/**köşik:** yüz örtüsü, örtü. 206/176 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 742).
- kur:** kuşak, kemer. I, 324-19; II, 255-10, 337-14 (Atalay-IV 2006: 379)/**kur:** kuşak, kemer. 1637142, 223/193, 393/307 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 747).
- monçuk:** atın boynuna takılan değerli taş, arslan tırnağı, muska gibi şeyler. I, 4755-28 (Atalay-IV 2006: 413)/**monçuk:** atın boynuna takılan inci boncuk, aslan tırnağı ve muskalar. 239/207 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 765).
- mükim:** kadın pabucu (Türklerce). bk. **mükin** (Türklerce), **büküm** (Oğuzca) I, 395-17 (Atalay-IV 2006: 416)/**mükim (etük):** kadınların giydiği ayakkabı. 199/170 → *büküm etük* (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 766).
- mükin:** kadın pabucu (Türklerce). bk. **mükim** (Türklerce), **büküm** (Oğuzca) I, 395-18 (Atalay-IV 2006: 416)/ **mükin (etük):** kadınların giydiği ayakkabı. 199/170 → *büküm etük* (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 766).
- oguk:** çizme. I, 67-10 (Atalay-IV 2006: 425).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

- önğik**¹⁵: kadınların takma olarak keçi kılından yaptıkları zülûf. bk. **önği** I, 135-15, 135-16 (Atalay-IV 2006: 459)/**önnik**: kadınların kullandıkları, keçi kılından yapıma sahte zülûf. 80/68 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 787).
- sakalduruk**: külahın başta durması ve yere düşmemesi için çene altından geçirilerek bağlanan ipekten örülmüş bir kaytan. I, 530-7 (Atalay-IV 2006: 483)/**sakalduruk**: başlık sıkı dursun ve düşmesin diye çene altından bağlanan, ipekten örülmüş ip. 264/230 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 800).
- samda**: ayağa giyilen sandal (Çiğilce). I, 418-14 (Atalay-IV 2006: 486)/**samda**: Çiğil lehçesinde giyilen sandal. 219/181 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 802).
- toku**: toka, kemer tokası. krş. **toka** III, 226-21 (Atalay-IV 2006: 635)/**toku**: kemerin tokası. 545/446 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 889).
- yağku**: yağmurluk. bk. **yaku** III, 25-3, 227-1 (Atalay-IV 2006: 728)/**yağku**: yağmurluk. 454/358, 545/446 →**yaku** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 941).
- yaku**: yağmurluk. bk. **yağku** krş. **yaku**=çevrilmiş kürk. III, 25-3, 226-28 (Atalay-IV 2006: 732).
- yalma**: kaftan, kalın kaftan, yağmurluk; yelma (Farsça), yalmak (Arapça). III, 34-22 (Atalay-IV 2006: 736)/**yalma**: kaftan. 459/363 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 946).
- yançık**: torba, kese. bk. **yançuk** II, 250-18/**yançuk**: kese, küçük torba. 266/234, 391/306, 463/367 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 948).
- yançuk**: torba, kese, para, tütün. bk. **yançık** II, 6-14; III, 45-9 (Atalay-IV 2006: 740-741).
- yanğalduruk**: kukuleta; başlık; kepenek arasına dikilen bir keçe parçası. III, 389-4 (Atalay-IV 2006: 741).
- yanlık**: çoban çantası. III, 45-8 (Atalay-IV 2006: 743)/**yanlık**: çoban çantası. 463/367 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 948).
- yarındak**: kayış, sıırım, Türk sıırımı. II, 23-9, 108-11, 175-9, 262-7; III, 51-1 (Atalay-IV 2006: 750)/**yarındak**: Türk sıırımı; kayış. 276/240, 322/263, 354/283 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 954).
- yüzük**: yüzük -parmağa takılan- III, 18-26 (Atalay-IV 2006: 828)/**yüzük**: yüzük. 452/355 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 995).

2.5. Hayvancılık

- bağırçak**: eşek semeri. I, 502-1 (Atalay-IV 2006: 823)/**bağırçak**: eşek semeri. 251/220 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 569).
- burunduk**: yular, buruna geçirilen yular, burunduruk. I, 501-17; II, 16-26 (Atalay-IV 2006: 118)/**burunduk**: dizgin, burunluk. 250/220, 272/238 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 603).
- butlu**: devenin burnuna geçirilen burunsalık; -deve- burnundaki yumuşak yer. I, 430-21 (Atalay-IV 2006: 121)/**botlu**: deve burunsalığı. 16/186 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 596).

¹⁵önğik: XI. yüzyılda Türk kadını süslenmek için bugünkü gibi son derece modern yöntemle kullanmıştır. Kadınlar güzel görünmek için öngik dedikleri peruk dahi kullanmışlardır.

- çefşeng:** koyun kırpılan makas, kırkı (Çiğilce). III, 385-19(Atalay-IV 2006: 139)/**çewşeñ:** koyun kırkma makası. 612/505 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 620).
- çetgen:** gem dizgini. I, 443-11 (Atalay-IV 2006: 143)/**çetgen:** gem dizgini. 222/192 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 620).
- edher:** eğer, hayvan eğeri. II, 224-25, 253-11, 283-20, 327-22(Atalay-IV 2006: 167)/**eder:** eyer. 379/298, 392/307, 408/318 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 632).
- etlik:** et asılacak çengel. I, 101-17/**etlik:** etin asıldığı yer. 63/49 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 649).
- kanğlı:** kağmı arabası - yük için - **kanğ.** III, 379-56(Atalay-IV 2006: 261)/**kañlı:** üzerinde yük taşınan araba. 609/502 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 683).
- kanğrak:** çan. III, 383-8 (Atalay-IV 2006: 261)
- kesgük:** kalka, köpeğin boynuna geçirilen halka, tasma. II, 289-16 (Atalay-IV 2006: 305)/**kesgük:** tasma. 410/321 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 706).
- kısmak:** üzenginin iki yanında bulunan kayış; ilmikli ip, kement. I, 474-17, 474-20; II, 219-17(Atalay-IV 2006: 322)/**kısmak:** üzengi kayışı. 238/207, 376/296; kement 238/207 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 715)
- kök:** eğer bağı. II, 283-19 (Atalay-IV 2006: 356)/**kök:** eyer bağı. 407/318 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 734).
- kömüldürük:** at göğüslüğü. I, 75-5, 530-6. bk. **kümüldürük** (Atalay-IV 2006: 397)/**kömüldürük:** eyerin göğüslük kısmı, at göğüslüğü. 13/7, 264/230 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 737).
- köpçük:** eğerin ön ve arka yastıkları (Oğuzca). I, 478-14 (Atalay-IV 2006: 362)/**köpçük:** eyer yastığı. 240/209 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 739).
- kösrük tuşag:** atın ön ayaklarına vurulan köstek. I, 479-3(Atalay-IV 2006: 366)/**kösrük tuşag:** Atın ön ayaklarındaki köstek 241/209 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 741).
- kudhurgun:** kuskun, eğerin kuskunu. I, 17-6, 518-18(Atalay-IV 2006: 374)/**kuduzgun ~ kuğuzgun:** eyer kuskunu, kuyruk altından geçen eyer kayışı. 13/7, 258/226 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 745).
- küben:** deve havudunun altına konulan çul; gölüğe gerekli olan çul ve çula benzer şeyler (Oğuzca). krş. **köben**=yastık. I, 404-16(Atalay-IV 2006: 392).
- kümüldürük:** at göğüslüğü. I, 17-5, 530-6(Atalay-IV 2006: 397)/**kömüldürük:** eyerin göğüslük kısmı, at göğüslüğü. 13/7, 264/230 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 737).
- küvüç:** küçük yular, çilbir. bk. **küfeç** III, 163-11(Atalay-IV 2006: 402).
- küvüç yügün:** küçük yular, çilbir. III, 163-11 (Atalay-IV 2006: 402).
- mançuk**¹⁶: heybe, torba gibi at eğerine takılan şey. I, 476-2(Atalay-IV 2006: 406)/**mançuk:** eyere takılan heybe, torba gibi şeyler. 239/207 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 761).
- otgun:** eğerin solunda kolanın halkası geçirilerek dile bağlanan enli bir kayış. I, 107-25 (Atalay-IV 2006: 445)/**otgun:** eyerin sol tarafında bulunan geniş kayış. 66/53 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 779).

¹⁶ *mançuk* atın eğerine takılan bir heybe çeşidi olup at ile yolculuk yapılırken bunun içine daha çok elbise konuyordu (Genç 1997: 217).

- ömzük:** eğerin ön ve arka tarafları, ucu. I, 105-7(Atalay-IV 2006: 458)/**ümzük:** eyerin ön ve arkadaki ucu 65/51 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 932).
- örge¹⁷:** urgan (Oğuzca). I, 108-1, 195-17(Atalay-IV 2006: 463)/**örge:** urgan vb. şey. 106/97 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 789).
- örk:** yular; at tavlasi. I, 43-2(Atalay-IV 2006: 463)/**örk:** hayvan yuları ve at tavlasi. 33/20 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 789).
- örküç:** sacayağı. I, 95-19(Atalay-IV 2006: 464)/**örküç:** ocakta üzerine tencere konulan taş. 60/46 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 789).
- sırmak:** eşek palanındaki teyelti. I, 471-15(Atalay-IV 2006: 518)/**sırmak:** eşeğin semerinin altındaki örtü. 237/206 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 821).
- talguç:** hayvan sırtına yükletilen yükü sıkıştırmak için kullanılan ağaç. I, 453-9 (Atalay-IV 2006: 564)/**talguç:** denk ile ip arasına sokulan tahta. 228/197 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 848).
- tin:** yular. I, 339-11; III, 138-6 (Atalay-IV 2006: 624)/**tin~tîñ:** yular, dizgin. 171/147, 503/404 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 882).
- tuşağ:** köstek, at ayağına vurulan bukağı. bk. **tuşagu.** krş. **tuşak.** I, 411-22(Atalay-IV 2006: 660)/**tuşag:** atın ön ayaklarını bağlamak için kullanılan köstek. 207/177 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 903).
- tuşagu:** köstek. bk. **tuşağ** I, 446-23(Atalay-IV 2006: 660)/**tuşagu:** (at vb. hayvanlara) köstek vurma (zamanı). 2247194 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 903).
- ukruk:** kement. I, 100-16 (Atalay-IV 2006: 687)/**ukruk:** kement. 63/49 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 919).
- yabı:** eğerin üstüne ve altına konan keçe, eger yastığı (Çiğilce). III, 24-8 (Atalay-IV 2006: 723)/**yapı:** Çigil lehçesinde eyer örtüsü. 454/357 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 950).
- yapguç:** eşek ve benzeri hayvanları sürmekte kullanılan değnek. III, 38-14(Atalay-IV 2006: 745)/**yapguç:** eşek vb.ni sürmek için kullanılan değnek. 461/365 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 950).
- yiğ:** gemin damağa gelen parçası. III, 144-1(Atalay-IV 2006: 788)/**yiğ:** gem damağı. 506/406 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 974).
- yik:** iğ. bk. **ik, yik, ig** III, 144-11(Atalay-IV 2006: 790)/**yik:** iğ. 35/22, 506/406 → **ik, yig** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 974).
- yonak:** hayvanların semerleri altına konan şey, çul çuval parçası. krş. **yon**=eğer minderi; **yon**=atın sırtı; **yonok**=at takımı. III, 29-15(Atalay-IV 2006: 801)/**yonak:** eşek, inek vb. hayvanların semeri altına konan çul. 456/360 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 981).
- yular:** at yuları. III, 9-12, 28-8(Atalay-IV 2006: 810)/**yular:** yular. 448/352, 456/359, 472/377 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 986).

¹⁷ “Kelimenin örken ve urgan gibi az çok değişik telaffuz şekilleri ile bütün Türkiye’de yaygın bir isim olduğu bilinmektedir. Bunun örülmek suretiyle yapıldığını görmekteyiz ki, keten ve kenevir tarımının da XI. yüzyıl Türk dünyasında varlığına işaret etmektedir. Bu adın ‘ör’ kökünden ve örmek mastarı ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz.” (Genç 1997: 219).

2.6. Tarım

- abakı:** bostan korkuluğu. krş. **abak** I, 136-22(Atalay-IV 2006: 1)/**abakı:** nazar değmesin diye bostanlara konan korkuluk. 80/69. (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 538).
- adhırı:** buğday temizlemek için kullanılan aygıt, yaba; çatal, çatal değnek. I, 126-6; II, 22-26, 331-21(Atalay-IV 2006: 7)/**adrı:** çatal değnek. 275/240 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 541).
- amaç:** öküz; sapan ve benzerleri gibi çiftçi aygıtları. I, 52-21(Atalay-IV 2006: 23)/**amaç:** saban. 38/25 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 549).
- andığ:** elek, kalbur gibi şeylerin kasnağı. I, 118-17. (Atalay-IV 2006: 25)/ **andığ:** kalbur ve eleğin kasnağı. 72/58 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 550).
- badıç:** asma çardağı. bk. **badhıç** I, 295-4 (Atalay-IV 2006: 58)/**badıç:** asma çardağı. 149/130 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 569).
- baldu:** balta. krş. **paltu; balta**. I, 14-2, 418-9(Atalay-IV 2006: 65)/**baldu:** balta. 11/6, 120/181 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 572).
- baştar:** orak (Arguca). I, 455-20(Atalay-IV 2006: 75)/**baştar:** Argu lehçesinde orak. 229/198 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 578).
- boyunduruk:** boyunduruk. III, 179-17(Atalay-IV 2006: 106)/**boyunduruk:** boyunduruk, iki öküzün boynu üzerine konulan ağaç parçası. 523/424 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 597).
- bukursı:** sapan demiri. III, 242-14 (Atalay-IV 2006: 112-113) /**bukursı:** saban demiri. 552/452 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 600).
- çekük:** çekiç (Oğuzca). krş. **çeküç** II, 287-8(Atalay-IV 2006: 140)/**çekük:** Oğuzcada çekiç. 409/320 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 619).
- çigne:** mala; çiftçilerin “sürgü” dedikleri aygıt (Yağma dilince). bk. **çikne**. I, 435-3(Atalay-IV 2006: 151)/**çigne:** Yağma lehçesinde tapan, sürgü (Tohumu örtmek ve toprağı düz hale getirmek üzere öküzlerce çekilen enli tahta parçası). 218/188 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 624).
- çikne:** çiftçilerin “sürgü” dedikleri aygıt. bk. **çigne**. III, 301-24 (Atalay-IV 2006: 152).
- kerki:** dülger keseri, keser. krş. **kerki** = balta. I, 430-19(Atalay-IV 2006: 304)/**kerki:** keser. 216/186 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 705).
- ketmen:** yeri kazmak için kullanılan aygıt. krş. **kitmen**. I, 444-23(Atalay-IV 2006: 307)/**ketmen:** yeri kazmak için kullanılan alet. 223/193 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 707).
- kundıgu:** döğen, döven, harman döğeni. I, 491-15 (Atalay-IV 2006: 378)/**kundıgu:** bileğı taşı. 246/215 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 746).
- kürgek:** kürek. II, 289-25 (Atalay-IV 2006: 400)/**kürgek:** geminin küreğı ve her türlü kürek. 411/321 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 757).
- orgak:** orak. krş. **orak** I, 14-11, 119-18; II, 128-20, 244-4, 307-19; III, 45-5, 267-5 (Atalay-IV 2006: 441)/**orgak:** orak. 11/6, 72/58, 332/269... (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 777).
- saban:** sapan; çift ve çiftçi takım ve aygıtları; çiftçilik. I, 402-14, 402-18 (Atalay-IV 2006: 477)/**saban:** saban. 203/173 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 797).
- sibek:** değirmen taşının üzerinde döndüğü demir. I, 389-3 (Atalay-IV 2006: 521)/**sibek:** değirmen taşının etrafında döndüğü demir, değirmen mili. 195/167 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 823).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

tapçan: erişilemeyen üzüm salkımlarını kesmek için toplayanın üzerine çıktığı sofraya biçiminde üç ayaklı bir nesne. bk. **tapçanğ** krş. **tapçanğ**=taht, sedir; **tapçan**= I, 435-26 (Atalay-IV 2006: 573)/**tapçan:** salkımlara ulaşmak için üzerine çıkılan üç ayaklı, sofraya şeklinde bir eşya. 219/188 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 854).

tapçanğ: erişilemeyen üzüm salkımlarını kesmek için toplayanın üzerine çıktığı sofraya biçiminde üç ayaklı bir nesne (Kençekçe). bk. **tapçan** III, 385-13 (Atalay-IV 2006: 573)/**tapçañ:** Kençek lehçesinde, salkımlara ulaşmak için üzerine çıkılan, üç ayaklı, hamur tahtası şeklinde bir eşya. 612/505 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 854).

tış: sapan demiri. III, 125-21 (Atalay-IV 2006: 618) /**tış:** sapan demiri. 497/399 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 878).

törpig: törpü, keser. bk. **törpigü** krş. **törpi** I, 476-20 (Atalay-IV 2006: 646)/**törpig:** törpü. 240/208 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 897).

törpigü: ağaç yontacak keser. bk. **törpig.** I, 476-20, 491-18 (Atalay-IV 2006: 646)/**törpigü:** törpü. 240/208, 246/215 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 897).

yemeçük: buğday taşınan küçük çuval. III, 48-11 (Atalay-IV 2006: 771)/**yemeçük:** buğday taşınan küçük çuva. 465/369 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 966).

tış: sapan demiri. III, 125-21 (Atalay-IV 2006: 618)

tagar: çuval, dağarcık, içerisine buğday ve başka şeyler konan nesne, harar. [**tagarcık; tagarcuk**] I, 17-15, 244-16, 411-4; II, 306-23 (Atalay-IV 2006: 561)/**tagar~tagār:** hububat çuvalı. 13(7, 128/113, 207/177 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 847).

2.7. Müzik Aletleri

buç: bir çeşit kubuz; iyi ses veren, çok inleyen ut. III, 173-2, 219-4 (Atalay-IV 2006: 110)/**boç:** en çok inleyen bir ud türü. 541/442 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 591).

buç kubuz: inleyen utlardan bir ut. III, 173-2 (Atalay-IV 2006: 372)/**boç kopuz:** en çok inleyen bir ud türü (barbat). 520/420 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 591).

çenğ: zil, çalpara. III, 357-2 (Atalay-IV 2006: 141)/**çeñ:** çalpara. 600/492 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 619).

ekeme: bir çeşit çalgı. III, 174-11 (Atalay-IV 2006: 174)/**egeme:** bir tür kopuz. 521/421 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 633).

konğragu: çingirak, konrak, tongurak, çan. krş. **konğırak; konğırav; kınğırav; konğu.** II, 358-7; III, 387-10, 402-9 (Atalay-IV 2006: 343)/**koñragu:** ziller, çingiraklar. 441//345, 613/506, 618/534 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 728).

kubuz¹⁸: ut, kopuz, kubuz. krş. **kobuz, kubız; kupuz** I, 19-14, 365-21; II, 235-15, III, 173-2, 283-15 (Atalay-IV 2006: 372)/**kopuz:** ut, kopuz. 14/7, 184/157, 384/301 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 729).

¹⁸ Kubuz Türklerin XI. yüzyılda kullandığı müzik aletlerinden biridir. Bu müzik aletinin nasıl bir cihaz olduğunu tam olarak bilemiyoruz, fakat Kâşgarlı bu aleti Arapça *ud* kelimesiyle karşıladığı için günümüzdeki *ud*'a ya da *saz*'a benzediğini düşünebiliriz. Yine Kâşgarlıya göre kopuz o yüzyıllarda erkeklerin yanı sıra kadınlar tarafından da kullanılmaktaydı (Genç 1997: 173).

- küwrüg:** kös, davul. I, 479-7(Atalay-IV 2006: 402)/**küwrüg:** çalınan kös ve davul. 241/209 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 758).
- sıbzıgı¹⁹:** düdük, boru. bk. **sıbzıgı.** krş. **sıbzıgı** I, 217-20, 246-24, 489-5 (Atalay-IV 2006: 510)/**sıbzıgı:** uzun kaval. 97/91, 116/105, 129/113 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 816).
- tovil:** davul; avda doğan kuşu için çalınan davul. III, 165-7 (Atalay-IV 2006: 642)/**tovil:** av sırasında şahin için çalınan davul. 517/416 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 894).
- tuğ:** hakan yanında çalınan kös ve davul, nöbet davulu; tuğ; bayrak, sancak. I, 194-19; III, 127-11, 127-12, 127-14 (Atalay-IV 2006: 649)/**tüğ:** hükümdarın önünde vurulan kös ve davul, nöbet davulu. 106/97, 498/399; sancak, tuğ. 498/400 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 898).
- tümrük:** dümrük, def. (Oğuzca). krş. **tümrü** I, 478-13 (Atalay-IV 2006: 670)/**tümrüg:** Oğuzcada tef. 240/209 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 909).

2.8. Av - Avcılık

- ırgağ²⁰:** donmuş olan buz, buzluğa çekip getirmek için kullanılan kanca. krş. **ırgak** = iri çengel, olta iğnesi. I, 141-5(Atalay-IV 2006: 218)/**ırgag:** balık avlamak için kullanılan olta. 82/72; sudan buz çekerken buzluğa koymakta kullanılan çengel. 82/72 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 657).
- izdenğ:** balık avlanan bir çeşit ağ. I, 116-12(Atalay-IV 2006: 241)/**izdeñ:** balık tutmakta kullanılan bir nevi ağ. 71/57 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 672).
- salngu:** çakıl taşı atılan sapan. krş. **salgû** III, 379-10(Atalay-IV 2006: 486)/**salñu:** kendisiyle taş atılan sapan. 609/502 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 802). TOPLAM 3

2.9. Tıp

- arkaçak:** ağza ilaç akıtmak için kullanılan içi delik bir aygıt; akıtmaç. I, 144-22(Atalay-IV 2006: 34)/**arkaçak:** ağza ilaç dökmek için kullanılan için alet. 84/74 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 555).
- belik:** yara yoklamak için kullanılan mil. I, 385-23 (Atalay-IV 2006: 82)/**belik:** yaranın derinliğini ölçen alet. 194/166 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 582).
- sorgu:** hacamat aygıtı, kendisiyle kan alınacak ve emilecek aygıt ve şişe. krş. **sorga**=huni I, 16-4, 425-4; II, 69-29 (Atalay-IV 2006: 530)/**sorgu:** kan alma aleti. 304/251; bardak çekerken (hacamat yaparken) kullanılan bardak. 12/6, 214/184 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 828).

2.10. Oyun Oyuncak

- bandal:** ağaçtan omuz başı şeklinde çıkarılan parça; bunu çocuklar alıp yakarlar, geceleyin közünü birbirlerine atarlar. (Atalay-IV 2006: 66)/**bandal:** ağaçtan çıkarılan omuz şeklinde bir şey. (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 573).
- çenğli-menğli:** bir çocuk oyunu; salıncak. III, 379-2 (Atalay-IV 2006: 141).

¹⁹ “Büyük bir ihtimalle bugün Türkiye’de çocukların söğüt ve benzeri ağaçların dallarının kabuklarını kavlatıp çıkarmaları suretiyle elde ettikleri basit düdükten başkası olmasa gerektir.” (Genç 1997 173-174).

²⁰Türkler o dönemde sudaki buz kalıplarını çekip çıkarmak için özel kancalar kullanıyorlardı. Bu iş için özel aletlerin bulunması o devirde sıcak günlerde buz depolarında buz depolama işinin yaygın olduğunu göstermektedir.

- çögen:** topu çekmek için kullanılan ucu eğri bir değnek, çevgen. I, 187-7, 223-9, 242-5, 402-15(Atalay-IV 2006: 157)/**çögen:** çevgen; baston. 103/94, 119/106, 127/112. (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 627).
- kırma topık:** herhangi söbü (mahrut) topaç. I, 434-1 (Atalay-IV 2006: 320)/**kırma topık:** mahrutı top. 218/187 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 714).
- köçürme oyun:** “on dört” adı da verilen bir oyun. (Atalay-IV 2006: 354)/**köçürme oyun:** yere dörtgen çizilerek oynanan on dört oyunu. 246/215 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 734).
- münğüz münğüz²¹:** bir çeşit çocuk oyunu ve bu oyunda söylenen bir söz. (Atalay-IV 2006: 417)/**münğüz münğüz:** bir çocuk oyunu. 603/495 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 767).
- oxşagu:** oyuncak; -mecazen- kadın. I, 138-15 (Atalay-IV 2006: 429)/**oxşagu:** oyuncak. 81/71 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 780).
- tepük:** kurşun eritilerek iç ağırşığı şekline dökülür, üzerine keçi kulu veya başka bir şey sarılır, çocuklar bunu teperek oynarlar. I, 386-6(Atalay-IV 2006: 603)/**tepük:** kurşundan yapılan, iç başı şeklinde bir şey. 194/166 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 870).
- yalngu:** cariyelerin oynadığı bir oyun, salıncak oyunu. (Atalay-IV 2006: 736)/ **yalgu:** cariyelerin bir oyunu, salıncak. (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 946).

2.11. Mobilya

- ekdü:** kılıç kını ve benzeri şeyleri oymakta kullanılan ucu eğri bıçak. krş. **egdü** I, 125-1(Atalay-IV 2006: 173)/**egdü:** kılıç vb. şeylerin kınlarını oymak için kullanılan, ucu kıvrık bıçak. 75/62 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 633).
- kalıma:** güneşlik, yüksek çardak. III, 174-10(Atalay-IV 2006: 255)/**kalıma:** çardak, oda 521/421 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 679).
- koltık:** koltuk. krş. * **koldık; kultık; koluk** I, 475-12(Atalay-IV 2006: 341)/**koltık:** koltuk altı. 239/207 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 726).
- köpsün:** şilte, minder. I, 437-24(Atalay-IV 2006: 362)/**köpsün:** minder, basık şilte. 220/190 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 739).
- kötrüm:** üzerinde oturan kerevet, dükkan, seki. krş. **kötrüm** = yüksek kişi ve yer. I, 485-12 (Atalay-IV 2006: 368)/**kötrüm:** üzerinde oturan seki. 253/211 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 742).
- kötürgü:** götürge, kendisiyle bir şey taşıyıp götürülen nesne. I, 490-11(Atalay-IV 2006: 368)/**kötürgü:** nakil aracı. 245/514 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 742).
- ogulumuk:** üstüne hatıl atılmak için uzatılmış olan düz direk. I, 149-15(Atalay-IV 2006: 426)/**ogulumuk~ogulumık:** kiriş üstüne sıralanmış yatay tahtaların her biri. 85/77 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 771).
- şın:** taht; sedir (Çiğilce). krş. **şınğ** = Üstyurt yaylası. III, 140-9 (Atalay-IV 2006: 557)/**şın:** Çiğil lehçesinde sedir. 504/404 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 845).

²¹ Bir çeşit çocuk oyunudur. Irmağın kenarına oturan çocuklar ebe olan kişinin boynuzları olan hayvanları saymaya başlamasıyla onun söylediği hayvanları tekrar ederler. Bu esnada deve, eşek gibi boynuzsuz hayvanlar da zikredilir. Oyun içindikilerden herhangi biri boynuzsuz bir hayvan adını telaffuz ederse o çocuğu nehre atarlar (Türktaş 1999: 64).

- tayak:** dayak, dayangaç. I, 417-6; III, 166-12, 166-13, 166-20 (Atalay-IV 2006: 589)/**tayak:** değnek; baston; dayanak. 210/180, 518/416 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 864).
- tiregü:** direk, kendisine bir şey dayanılan ve kendisiyle bir şey durdurulan her nesne, direcen ve buna benzer şeyler. krş. **tirev I**, 447-20 (Atalay-IV 2006: 624-625)/**tiregü:** kendisine dayanılacak ve yelken ve benzeri şeyleri dik tutacak olan nesne (direk). 225/194 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 882).
- tirek²²:** direk. krş. **tireg; tireüç, tirevüş I**, 387-4, 412-9 (Atalay-IV 2006: 625).
- tireklik:** direklik. I, 509-6, 511-6 (Atalay-IV 2006: 625)/**tireklik:** kapı için hazırlanan direklik ağaç. 254/223 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 882).
- töşek²³:** döşek. I, 387-19, 511-27; II, 128-16, 147-5, 162-12, 307-16; III, 49-14, 50-19, 70-8, 93-20, 266-22, 305-1 (Atalay-IV 2006: 647)/**töşek:** döşek, yatak. 195/167, 254/223, 332/269... (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 897).
- yadhım:** döşek, yaygı, sergi. I, 15-12, 119-5; III, 19-8, 19-9 (Atalay-IV 2006: 724)/**yadım:** yatak, şilte, halı vb. yaygı. 12/6, 72/58, 452/355 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 939).
- yüdrük:** yüklük; üzerine eşya veya elbise konan şey, dolap, masa ve benzeri şeyler. krş. **yüd-** = yüklemek, yükletmek. III, 45-10 (Atalay-IV 2006: 820)/**yüdrük:** üzerine eşya ve elbise konulan sedir. 463/367 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 991).
- yülegü:** destek, dayak. krş. **yülöv=yardım III**, 36-1 (Atalay-IV 2006: 824) bk. **yüligü**

2.12. El Aletleri

- ër:** delik açmak için kullanılan aygıt, delgiç. I, 45-11 (Atalay-IV 2006: 187)/**ir:** delik açma aleti. 34/21 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 666).
- eskü:** süpürge. I, 129-16 (Atalay-IV 2006: 196) /**eskü:** kazma, külünk. (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 645).
- kerey:** saç tıraş eden ustura (Oğuzca). bk. **yüligü III**, 174-16 (Atalay-IV 2006: 303)/**kerey:** ustura. 521/421 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 704).
- kıftu:** makas, kırkı (Çiğilce). krş. **kıptı, kıftı I**, 416-12 (Atalay-IV 2006: 312)/**kıftu:** makas. 210/180 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 710).
- kıskaç:** kıskaç. krş. **kısgas; kısgats; kısgaş; kısgıç, kısgış I**, 455-12 (Atalay-IV 2006: 321)/**kıskaç:** kerpeten. 229/198 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 715)
- kirit:** anahtar, kilit. I, 357-18; III, 345-2 (Atalay-IV 2006: 332)/**kirit:** anahtar. 180/153, 595/487 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 722).
- koyma:** herhangi bir madenden -çekiçle dövme ile değil eritilerek dökme ile- yapılmış havan, çırakman, çekiç gibi aygıtlar. bk. **kuyma III**, 174-13 (Atalay-IV 2006: 390-391)/**kuyma:**

²² Bu kelime Ercilasun-Akkoyunlu'da Atalay'dan farklı olarak *kavak ağacı* anlamında kullanılmaktadır (Ercilasun-Akkoyunlu, 882).

²³ "Söz konusu yüzyıllarda Türkler yatak sözünü daha çok yatılacak yer anlamında kullanıyorlardı. Bugünkü *yatak* anlamında ise, yine dilimizde çok kullanılan eş anlamlı diğer ad olan *döşek* tabiri kullanılmakta idi. Bunun *döşemek* mastarından yapılan bir alet adı olduğu açıkça görülmektedir. İşte bu adı bile onun döşeme, yani konfor vasıtası olarak kullanılmış olduğunun bir delili olmalıdır." (Genç 1997: 214-215)

- çekiçle dövülerek değil, dökme yoluyla maden filizinden yapılan havan, kandil ve çekiç gibi aletler. 521/420 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 753).
- körük:** kuyumcu veya demirci körüğü. I, 391-2(Atalay-IV 2006: 365)/**körük:** kuyumcu veya demirci körüğü. 197/168 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 741).
- közngü:** ayna. bk. **közünğü** III, 379-17(Atalay-IV 2006: 371)/**köznü:** ayna. 464/368, 610/502 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 744).
- közünğü:** ayna. bk. **közngü** krş. **küzgü; közgü; köznü; küzkü** III, 45-15 (Atalay-IV 2006: 372).
- kuyma:** herhangi bir madenden -çekiçle dövme ile değil eritilerek dökme ile- yapılmış havan, çırağman, çekiç gibi aygıtlar. bk. **koyma** III, 174-3 (Atalay-IV 2006: 390-391)/**kuyma:** çekiçle döverek değil, dökme yoluyla maden filizinden yapılan havanı, kandil ve çekiç gibi aletler. 521/420 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 753).
- law:** mühür mumu. bk. **awus** (Bulgarca)III, 155-15 (Atalay-IV 2006: 404-405)/**law:** mühür basmak için kullanılan mum. 512/411 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 760).
- nıjdağ:** bileği taşı. I, 465-13 (Atalay-IV 2006: 421)/**nıjdag:** bileği taşı. 234/203 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 769).
- salı:** siva aygıtı, mala. III, 233-5 (Atalay-IV 2006: 485)/**salı:** mala. 548/448 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 801).
- serü:** evlerde üzerine eşya konan raf. III, 221-14 (Atalay-IV 2006: 507)/**serü:** evdeki raf. 542/443 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 815).
- sındu:** makas. krş. **sındı** I, 418-5 (Atalay-IV 2006: 516)/**sındu:** Oğuzcada makas. 210/181 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 820).
- süpürgü:** süpürge. krş. **süpürge** I, 490-10(Atalay-IV 2006: 550-551)/**süpürgü:** süpürge. 245/214 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 840).
- targak:** tarak. krş. **tarak** I, 14-10, 467-21 (Atalay-IV 2006: 577)/**targak:** tarak. 11/6, 235/204 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 856).
- tem:** tırkaz. I, 337-17 (Atalay-IV 2006: 597).
- tiküç:** ekmekçilerin ekmek üzerine nakış yapmak için kullandıkları nesne, kuş yeleşti. I, 358-9(Atalay-IV 2006: 622)/**tiküç:** ekmek üzerinde süsler yapmak için kullanılan ve sivri uçları bulunan alet. 180/154 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 881).
- tokımak:** tokmak, çamaşır tokmağı. krş. **tokma; tokmak** III, 177-7(Atalay-IV 2006: 634)/**tokımak:** çamaşırının tokmağı. 522/422 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 888).
- tuğ:** herhangi bir nesnenin tıkacı, kapağı. krş. **tuğ** = yol seddi. III, 127-22, 127-23, 127-25 (Atalay-IV 2006: 649)/**tuğ:** herhangi bir şeyin tıkacı. 498/400 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 898).
- ütük:** ütü. krş. **ütü** I, 68-25²⁴ (Atalay-IV 2006: 719)/**ütüg:** kırışıklıkları gitsin diye kızdırılarak elbisenin dikiş yerlerine bastırılan mala şeklinde demir, ütü. 46/32 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 936).

²⁴ XI. yüzyıl Türklerin yaşam tarzına ait en çarpıcı araçlardan biri onların ütüyü kullanıyor olmalarıydı. Türkler daha o zamanlarda bugünkü anlamda ütüyü bilip kullanıyorlardı. Bir çeşit mala biçiminde demir parçası olan bu eşya ile elbiselerin dikiş yerleri ile kırışık kısımları ütünün kızdırılması suretiyle kullanılıyordu (Genç 1997: 191).

- yartu:** üzerine bir şey yazılan levha, tahta. krş. **yartı** III, 30-12 (Atalay-IV 2006: 753)/**yartu:** yonga; (yingaya benzetme yoluyla) üzerine yazı yazılan levha. 457/360 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 955).
- yogurkan:** yorgan. krş. **yorgan** I, 197-4, 210-11; II, 141-13; III, 54-8, 253-24 (Atalay-IV 2006: 797)/**yogurkan:** yorgan; örtü. 107/97, 113/102, 338/273 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 979).
- yula:** kandil. I, 200-9, III, 25-20, 26-2 (Atalay-IV 2006: 810)/**yula:** kandil. 109/98, 455/358 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 986).
- yüligü**²⁵: saç tıraş eden ustura (Oğuzlardan başkalarınınca). bk. **kerey** (Oğuzca). III, 174-15 (Atalay-IV 2006: 824)/**yüligü:** saç tıraş etmek için kullanılan ustura. 521/421 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 993).

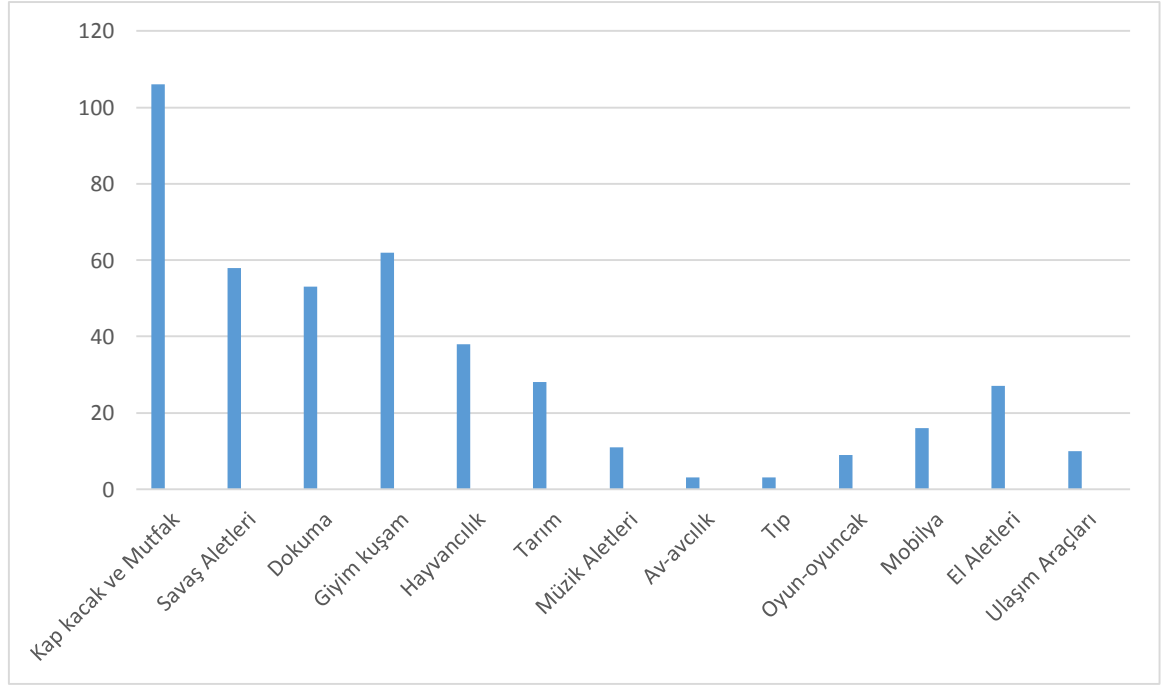
2.13. Ulaşım Araçları

- kaygık:** kayık. bk. **kayguk** krş. **kayık** = kayık küreği. III, 175-16 (Atalay-IV 2006: 284)/**kaygık:** kayık. 522/422 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 695).
- kayguk:** kayık. bk. **kaygık** I, 186-13 (Atalay-IV 2006: 284).
- kemi:** gemi (Oğuzca ve Kıpçakça). bk. **kimi** (Ö. Türklerce) krş. **keme;** **kime** = kayık III, 235-3 (Atalay-IV 2006: 299)/**kemi:** Oğuz ve Kıpçak lehçelerinde gemi. 548/448 → **kimi** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 702).
- kimi:** gemi (Oğuzlardan başkalarınınca). bk. **kemi** (Oğuz ve Kıpçakça). krş. **kime;** **kemi**. III, 235-6, 235-11 (Atalay-IV 2006: 330)/**kimi:** Türklerde (ölçünlü Türkçede) gemi. 548/448, 549/448 → **kemi** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 720).
- oluk:** küçük kayık. I, 68-1 (Atalay-IV 2006: 438)/**oluk:** küçük kayık. 46/32 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 776).
- sal:** sal. III, 156-27 (Atalay-IV 2006: 485)/**sāl:** “tar” (şişirilmiş tulumların, kamışların veya dalların yan yana getirilmesiyle yapılan sal) anlamında kılıf, kelek. 513/412 → **tar** (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 801).
- tar:** sal (Yakabu ve Tatar dillerinde). III, 148-4, 157-1 (Atalay-IV 2006: 5767)/**tar:** Yabaku ve Tatar lehçelerinde kelek (bir tür sal). 508/408, 513/412 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 855).
- tegirmek:** bk. **ügürmek:** deve üzerine iki taraflı atılarak içerisine binilen sepetle sepete benzer nesne (Oğuzlarca). I, 506-28 (Atalay-IV 2006: 710)/**tegirmek:** deve tahtırevanı 253/222 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 866).
- tekne:** tekne. I, 434-24 (Atalay-IV 2006: 596)/**tekne:** tekne. 218/188 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 867).
- ügürmek:** deve üzerinde iki taraflı yükletilerek içerisine binilen sepet ve benzeri şey (Oğuzlarca). bk. **tegirmek** I, 507-3 (Atalay-IV 2006: 710)/**ügürmek:** Oğuz lehçesinde deve tahtırevanı. 253/222 (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 931).

²⁵ Türkler o yüzyıllarda saçlarını tıraş etmek için *yüligü* dedikleri *ustura* ile *makas* kullanıyorlardı. Kâşgarlı Oğuzların *ustura* anlamında kullanılan *yüligü*'yü bilmediklerini ve *ustura* için *kerey* kelimesini kullandıklarını kaydediyor (Genç 1997: 203).

3. Sonuç

Dîvânu Lugâti't-Türk indeksinden yapmış olduğumuz tarama neticesinde eserde toplam 424 adet araç gereç ismi tesbit ettik. Bunun 106'sı kap kacak ve mutfak, 58'i savaş aletleri, 53'ü dokuma, 62'si giyim kuşam, 38'i hayvancılık, 28'i tarım, 11'i müzik aletleri, 3'ü av-avcılık, 3'ü tıp, 9'u oyun-oyuncak, 16'sı mobilya, 27'si el aletleri, 10'u ise ulaşım araçları ile ilgili söz varlığıdır.

Tablo. XI. yüzyılda Türklerin kullandığı araç gereçlerin dağılımı

İnceleme neticesinde elde edilen verileri maddeleyecek olursak;

1. İncelememiz sonucunda *kılıç kamçı*, *açış bukaç* gibi iki isimden oluşan araç gereç adlarına yer verildiği görülmüştür

2. 13 madde başı altında incelenen araç gereçlerin en yoğun olarak görüldüğü başlık 106 kelime ile kap kacak ve mutfakta kullanılan araç gereçler olmuştur. Onu 62 kelime ile giyim kuşam kelimeleri izlemiştir. Dokuma 53 kelime, savaş aletleri 58, hayvancılık 38 kelime ile kullanım sıklıklarının yoğunluğu ile dikkat çekmektedir

3. Kap kacak başlığı altında incelenen aletler içinde *testi*, *tencere*, *kadeh*, *bıçak* gibi malzemeler yoğun olarak kullanılmıştır. Örneğin “tencere” anlamında *aşaç*, *aşıç*, *açış bukaç* ve *eşiç* gibi dört farklı madde başı kullanılmıştır.

4. 11. yüzyılda savaş malzemesi olarak en çok *ok*, *ok temreni*, *yay*, *kılıç*, *hançer*, *mızrak*, *demir başlık* gibi malzemelerin kullanıldığı dikkat çekmektedir.

5. Dokuma malzemesi olarak XI. yüzyılda en çok *keçe*, *ip*, *iplik*, *renkli ipler*, *çadır örtüsü*, *heybe*, *halı*, *kilim* gibi malzemeler ile bunların işlenmesinde kullanılan *yigne* “iğne” kelimesi sıklıkla kullanılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

6. Giyim kuşam başlığı altında o dönem kadınların *halka, toka, halkalı tokalı kayışlar, kuşak, kemer, başlık* gibi elbise malzemeleri kullandıklarını görüyoruz. Kadınların süslenmek için *taç, yüzük, gerdanlık* gibi takılar ile makyaj yaparken yanaklarına sürdükleri *enğlik* adını verdikleri kırmızı boyaya varana kadar detaylara rastlanmaktadır.

7. Hayvancılık başlığı altında *eğer, halka, tasma, yular, burunduruk, semer* gibi malzemelerin sıklıkla tekrar ettiği dikkat çekmektedir.

8. Tarım madde başında *korkuluk, yaba çatal, çatal değnek, saban, elek, kalbur, değirmen, orak, balta* gibi malzemeler göçebe ve yarı göçebe bir topluluk olan Türklerin o yüzyıllarda yoğun bir şekilde ziraatle iştigal ettiğini göstermektedir.

9. Türklerin o dönemdeki sanatsal faaliyetlerini kullandıkları *ut, davul, kös, def, zil* gibi müzik aletlerinden izlemek mümkündür.

10. Türklerin sadece kara hayvanlarını avlama konusunda değil sulak alanlarda da avcılık faaliyetlerini yürüttüklerini *izdenğ* adındaki “balık avlamada kullandıkları bir ağ”dan anlamaktayız. Bunun yanı sıra *iğne* ve *olta iğnesi* de kullandıkları av malzemeleri arasında sayılabilir.

11. Tıp ve tedavi alanında da son derece gelişmiş aletlere sahip olan Türkler o dönemde *arkaçak* adında ağza ilaç akıtmak için bir çeşit alet, *mil* adı verilen yarayı yoklamak için kullanılan bir cihaz ile kan almak için *sorgu* adını verdikleri bir araç da kullanmışlardır.

12. Çocukların dünyası olan oyun ve oyuncak kavramları için o dönemde hayli ilginç nesnelere rastlanmaktadır. Örneğin o dönemde çocuklar *tepiük* adını verdikleri futbol oyununu çok severek oynadıklarını kaynaklardan anlamak mümkündür. Bunun yanı sıra *salıncak* ve *topaç* da o dönem ilgi gören oyuncaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

13. Bugün *koltuk* adını verdiğimiz ve yaygın bir şekilde her evde kullanılan mobilya malzemesi o dönemde *koltık* şeklinde adlandırılmakta ve aynı işlevde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra *çardak, şilte, minder, sedir, döşek, yüklük* gibi eşyalar da evlerde insanların gündelik hayatta kullandıkları malzemelerdir.

14. Evlerde kullanılan el aletlerine bakıldığında *süpürge, ustura, makas, anahtar, çekiç, mala, makas*'ın yanı sıra XI. yüzyılda da Türklerin *ütük* adını verdikleri ütünün aynı işlevle o dönemde de kullanıldığını görüyoruz.

15. Ulaşım araçları bakımından sadece karada *deve, at* gibi hayvanların üzerinde seyahat eden Türkler o dönemde su üzerinde de *kayık, kemi* adını verdikleri *kayık, gemi, tekne, sal* gibi araçları yoğun bir şekilde kullanmışlardır.

16. Bu verilerden hareketle büyük Türk dilcisi Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk'te sadece Türkçenin ilk sözlüğünü yazmakla yetinmemiş, XI. yüzyıldaki Türklerin kullandıkları alet ve araç gereçleri ayrıntılı bir şekilde gözlerimizin önüne sermiştir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

KAYNAKÇA

- Akar, Ali (2005). *Türk Dili Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Coşar, A. Mevhibe, GÜNEŞ, Bahadır (2011). "Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi-I: Dîvânü Lugâti't-Türk ve Kaşgarlı Mahmud Üzerine Yazılan Makaleler", *Türkiyat Mecmuası*, C. 21, İstanbul.
- Çetin, Engin (2005). "Dîvânü Lugâti't-Türk'te Yiyecek, İçecek Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesindeki Görünümleri" *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XIV, Sayı 2, Adana, s. 185-200.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- _____ (2007). *Makaleler* (Haz. Ekrem Arıkoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Genç, Reşat (1995). "Kaşgarlı Mahmut'a Göre XI. Yüzyılda Türklere Ziraat", *Dil Dergisi (Kaşgarlı Mahmut Özel Sayısı)*, Sayı 33, Ankara, s. 76-91.
- Gömeç, Saadettin (2002). "Dîvânü Lugâti't-Türk'te Arabalık Bildiren Terimler", *Tarih Araştırmaları*, C. 20, Sayı 32/6, Ankara, s. 133-142.
- İleri, Canan (2007). "Dîvânü Lugâti't-Türk'te Geçen Meyve-Sebze Adları ve Türklerin Bunlardan Yararlanma Biçimleri" *Türk Dili*, C. 94, Sayı 669, s. 542-572.
- Karahan, Akartürk (2008). "Et-Tuhfetüz Zekiyyede Alet İsimleri", I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (TUDOK) 2006, 11-13 Eylül 2006, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Bildiriler, İstanbul, s. 51-62.
- Kâşgarlı Mahmud (2006). *Divanü Lûgat-it-Türk Cilt IV*, (Haz. Besim Atalay), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (2014). *Divanü Lûgat-it-Türk Cilt IV*, (Haz., Ahmet Bican Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nadir, İlhan, Şenel, Mustafa (2008). "Dîvânü Lugâti't-Türk'te Av, Avcılık ve Hayvancılıkla İlgili Kelimeler ve Kavram Alanları" *Turkish Studies Dede Korkut Özel Sayısı*, C.3, Sayı 1, s. 259-277.
- Özkırımlı, Atillâ (1972). "Kâşgarlı'ya Göre Türklere Askerlik", *Türk Dili Divanü Lûgat-it-Türk Özel Sayısı*, C. XXVII, Sayı 253, s. 87-95.
- Türktaş, Metin (1999). "Dîvânü Lugâti't-Türk'te Yer Alan ve XI. Yüzyılda Türkler Arasında Oynanan Oyunlar", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 5, s. 61-65, Denizli.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Çakmak, C., (2015). “Dîvânu Lugâti’t Türk’te Araç Gereçlere Ait Söz Varlığı / Words Existence Of Instruments In Dîvânu Lugâti’t Türk”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. H. Ömer Karpuz Armağanı), Volume 10/16 Fall 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8915>, p. 427-460.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

